

**De glossis
lexici
Hesychiani
italicis**

Ioannes Henricus
Otto Immisch

PIIS MANIBUS
GEORGII CURTII
SACRUM.

— propter amorem,
quod te imitari aueo. —
Lucretius.

V I T A.

Natus sum Ioannes Henricus Otto Immisch Warthae in uico Lusatorum Sorabico a. d. XIV. Kal. Iul. anno h. s. LXII, patre Carolo Ottone, matre Paulina de gente Wiedemann, quam praematura morte mihi abreptam esse ualde lugeo. Fidem profiteor euangelicam. Anno aetatis meae quinto Dresdam transgressus inde ab anno LXXV gymnasium frequentauit, quod est ad aedem Sauctae Crucis. Maturitatis testimonio instructus uernali tempore anni LXXXII Lipsiam me contuli studiis philologicis operam daturus. Scholas audiui, quas habuerunt uiri docti: Crusius Curtius Delitzsch Eckstein Gabelentz Gardthausen Hanssen Heinze Hermann Hirzel Lange Lindner Lipsius Ouerbeck Ribbeck Seydel Voigt Windisch Wundt Zarneke. Et proseminarii et seminarii regii philologici per bis senos menses sodalis ordinarius, per unius semestris spatium utriusque fui senior. Praeterea seminario paedagogico Ecksteinii altero, societati philologicae Ribbeckii quinto, societati grammaticae Curtii (praeside nunc Windischio) sexto hoc semestri intersum.

Omnibus his uiris doctissimis, imprimis Curtio et Ribbeckio, quos de me magnopere meritos esse numquam immemor ero, gratias ago quam maximas eosque pio animo semper colam.

DE
GLOSSIS LEXICI HESYCHIANI ITALICIS

Res ardua, uetustis nouitatem
dare, nouis auctoritatem, obso-
letis nitorem, obscuris lucem,
fastidiis gratiam, dubiis fidem.

Plinius.

SCRIPSIT

OTTO IMMISCH.

PRAEFATIO.

Vocabula Latina, quibus omnino haud fere ullum ex seruatīs Graecorum lexicis prorsus caret, non pauca etiam in Hesychio latere primus¹⁾ docuit Salmasius: 'multas Latinas glossulas habet ille doctissimus grammaticus, quas cum Graecis confundit, non admonito, cui dialecto uel idiomati debeantur, quod saepe imposuit uiris doctis' (ad script. hist. Aug. [Paris. 1520] p. 400 f.). Quod quam recte dixerit, docere potest glossa ἡδίκτων· συνοχτικόν, quam aperte Latinam pro Tarentina uendidit uel M. Schmidt, ztschr. f. d. alt. 1856 p. 128.

Animaduerterunt idem inde alii, qua de re uide testimonia uirorum doctorum editioni Albertianae praefixa. Neque tamen horum omnium de singulis iudicia ubique examinare necesse erit. Nam licet multa ingeniose exposuerint: in comparandis utriusque linguae uocibus suum magis arbitrium, quam certas leges secuntur²⁾.

Collegit primus glossas Latinas Pearson, adu. Hesych. II p. 824, hic tamen non plures quam septendecim.

Nostra autem aetate primus Koeler 'einrichtung eines thesaurus d. lat. sprache' (Wolfii litt. anall. IV p. 313 sq.) significauit saltem, quantum bonae frugis ex his apud Graecos tamquam

1) Musurus quidem deleuit Latina, unde fit, ut desint Aldinae.

2) σεβερός· εὐσεβής, δίκαιος Latinum *seuerus* putauit Tittmann, Zonar. p. 1632. — τὸν δ' ἄρ'· πρὸς τοῦτον δέ, Italicum *ar* (= *ad*) subodorabatur Zeysz KZ XVI p. 377. — Similiter erraret, qui Etym. Gud. p. 323, 57: κίς (κίς cod.)· εἰς τὸ τίς Lat. *quis* compararet. Subest enim speciosissima glossa Thessalica, quam data occasione significasse non inutile erit.

exsulibus uocabulis ad cognoscendam linguam Latinam percipi posset. Quod Koeleri iudicium nunc, cum Woelfflinii auctoritate thesauri illius opus denuo inauguratum sit, repetitum et quo ualeat accuratius expositum uidemus in eius 'archiv f. lat. lexicographie' a uiris doctis Groebero (I p. 37. 67) et Helmreichio (ibid. p. 326). Sed iam antea horum studiorum quid sit pretii, peculiari libro docuit Wannowski, qui 'antiquitates Romanas e Graecis fontibus' explicauit (Regimont. 1846), cui quamquam in singulis adsentiri saepe nequeo, tamen me plurimum debere libenter profiteor. Idem cadit in Weberi dissertationes 'de Latine scriptis, quae Graeci ueteres in linguam suam translulerunt' (4 partes, Cassellis 1835—1852). Pauca tantum de Hesychio huius uerba sunt II p. 21. 'De linguae Latinae apud Plutarebum uestigiis' disseruit Sickinger, Heidelb. 1883. De nominum propriorum scribendorum ratione utilissimas quaestiones instituit Dittenberger Hermes VI p. 129 sq. 281 sq., adhibitis etiam titulorum testimoniis. Angustiorum agrum coluit Koerting 'de uocibus Latinis, quae apud Io. Malalam inueniuntur' (Monast. 1879). Orthoepiae denique Latinae documenta quaesierunt apud Graecos Corssen, Schuchardt, Schmitz ('beiträge zur lat. sprach- und litteraturkunde'), iniuria neglexit, cuius de Latinae linguae pronuntiatione nuper prodiit liber, Seelmann.

Spectare autem Hesychiana illa non solum ad recentiora tempora labentis et Latinitatis et Graecitatis, tamquam 'carbones ex Graeco uulgari in pretiosissimo Hellenismi thesauro' (Tanaquil Faber), uerum nitere in eis interdum speciosissima lumina, non Latinae tantum, sed omnino Italicarum linguarum uetustate insignia documenta, nuperrime Buecheler rursus significauit potius quam exposuit (Rh. M. XXXV p. 626. XXXIX p. 420, Umbrica p. 55). Omnia autem cum arte inter se cohaerere uiderem, in Latinis acquiescere nolui, sed Italica Hesychiana explicanda mihi proposui.

Via autem et ratio dissertationis meae, a qua difficillimas illas de corporis Diogenianei origine et fatis quaestiones non prorsus disiungi posse uidebam, haec erit, ut priore parte de

fontibus et auctoribus glossarum ¹⁾ uerba faciam, altera deinde singulas recenseam. In fontium numero habeo partim linguas ipsas earumque quod ueterum traditione mihi innotuit mutuum quasi commercium, partim litterarum quaedam genera, unde manauerunt glossae in singulorum auctorum collectiones. Cum autem Italiam quomodo cultu atque humanitate occuparent Graeci cumque his simul lingua quoque Graeca, multi iam pridem demonstrauerint, in priore libelli parte meum contrarium est consilium, ut quaeram, quae ab Italicis fontibus in Graeciam manauerint. Nimis enim neglecta haec inter philologorum curas iacent. Venia autem mihi petenda est, si quando in hoc inculto agro aut fruge deceptus uidebor aut ab Hesychiano prato longius aberrabo.

I.

Fontes et auctores.

Cap. I. Vetustissima Italica. (Fontes.)

§ 1. Fuisse in magna Graecia cognatarum linguarum quasi communia quaedam confinia satis omnes scimus. Causas quaerunt ex commercio illo artissimo, quo inde a saeculo a. Chr. tertio Graeci cum Latinis, multo autem iam antea cum ceteris Italicis coniuncti erant (Saalfeld Italograeca p. 13). Inde ἡ ὀνύχια in usu erat Siculis (Photius s. u., cf. Pollux IV § 174 sq.), quorum omnino nummi ratio a Graeca consuetudine aliena est: coniungit enim argentum Graecum cum aere Italico (Boeckh metrol. untersuchungen p. 292. Mommsen röm. münzwesen p. 77. Hultsch metrologie p. 290). Eidem Siculi primi, ut uidetur, reliquorum Graecorum peregrino more cognomina nominibus suis addere postea coeperunt (Franz ad CIG III no. 5595. Ritschl op. I p. 783). Linguas uero, quibus utebantur Italici et Italio-

1) Liceat mihi hinc inde, ubi nil refert, quantumuis ἀχρηστικῶς glossae uocabulo aequae de omnibus uti, de quibus dicendum est, siue illa posita sunt in lemmate, siue in explicatione.

tae, non integras ubique certisue finibus inclusas mansisse uel per se patet et fert ita omnino linguarum indoles et natura. Itaque nonnulla uocabula mutua facta sunt, quae nulla certa sede tamquam ἐν τῷ μεταίχμιῳ uersarentur. Quibus addendum est aliud genus ex earum nationum dialectis adsumptum, quae ante Graecorum aduentum, ipsae haud satis saepe cognita nobis origine, regiones illas incoluerunt. Cecidit enim una cum earum patria libertate patrius quoque sermo nec restant iam nisi dubia quaedam eius residua. Cum his autem et Italio-
tarum uariae dialecti et Italicorum inter se non minus diuersae ita coaluerunt, ut euaderet τύπος ille Ἰταλικός¹⁾, quem in ethnicis bene animaduertent ueteres grammatici (e. g. Steph. Byz. u. Ἀμπελος²⁾).

Siculos accepimus, antiquissimis temporibus continentis Italiae incolae, posthac in Siciliam transgressos ibique a Graecis aduenis superatos nonnulla ex ipsorum uernacula lingua, quam Ligusticae stirpis esse putauisse uidetur Philistus (Dion. Hal. I c. 22), Graecis uictoribus suppeditauisse (cf. Thucyd. VI c. 2).

Collegerunt eiusmodi uocabula Nissen ital. landeskunde I p. 549 et Weise Rh. M. XXXVIII p. 558. Cf. Varronem de ling. Lat. V § 101: 'Iepus, quod Siculi quidam Graeci dicunt λέ-
ποριν: a Roma quod orti Siculi, ut annales ueteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt et hic reliquerunt id nomen'. Gelae urbis nomen colonos Graecos deuictis Siculis debere Steph. Byz. s. u. tradit. Sunt plura deinde Sicularum urbium nomina, quae Italicam magis quam Graecam originem uidentur indicare, si quidem in rebus his incertissimis 'ad opinionem aucupari sententiam' mihi licet. De Rhegio Eustathius ad Dion. Per. u. 316: ὄγγες καὶ ὀέγες οἱ βασιλεῖς, τῶν Σαννιτῶν οὕτω

1) Vel ipsi interdum inuitis. Crotoniatae quidem 'morituros se adfirmabant citius, quam immixti Bruttis in alienos ritus, mores legesque ac mox linguam etiam uertentur'. Liu. XXIV c. 3. Cramer de studiis, quae ueteres ad aliarum gentium contulerunt linguas p. 19 sq.

2) Spectat huc satis exile Ioannis Iuuenis dictionarium Tarentinum, quod exstat in 'delectu script. rer. Neapolit.' Neap. 1735 p. 374 sq.

καλεσάντων (Ῥήγιον) δι' ἐπιφάνειαν τῆς πόλεως, adstipulante quidem Corsseno I² p. 450¹⁾. In mentem ueniunt praeterea Ἐρβησσός (*herba?* cf. Ἐρεβίδα· μέρος Λωτοφάγων, Steph. Byz.), Κύπη (*cyra?*), Λόγγουρος (Lycophr. 868) et Λογγώνη (*longus?* cf. Ἄλβα Λόγγα Volseumque oppidum Λογγόλα), Μοτίνη Μοτύλαι (Μοτίνη, *Mutina?*), Ὑβλα (*uuula?*).

Omnino in his utriusque linguae, uti iam dixi, confiniis fuerunt, qui nec Itali nec Graeci uiderentur et uocarentur Semigraeci, quemadmodum uocat Rudinum Ennium Suetonius. In Hesychii autem lexico satis multae exstant Graecorum in Italia habitantium aut Itolorum Semigraecorum glossae. Πολλαχρόν· καλόν qui leget, non agnosceat *polerum*, *pulchrum?* Ἐριέντης· Ἀφροδίτης ἐπώνυμον: nonne *heriom* Umbrorum et Oscorum uerbum, non dea Oscorum et Paelignorum *Herentas* in mentem uenit? Νάρα· συνήμι: occurrunt extemplo *narus*, *gnaruris*, *gnariturus*²⁾. Docta haec uerba Buechelero sunt (Umblica p. 58).

Sed non solum singulorum uocabulorum quadam uicissim facta mutuatione mixtae et temperatae erant illae dialecti, uerum insigniuit τύπος ille Ἰταλικός ex parte saltem structuram quoque uerborum complicauitque ita totius linguae textile, ut Graeco tamquam stamini subire uideretur subtemen Italicum. Non semel inuenitur illud in ethnicis usitatum -ίος (Lat. -inus) tamquam Italicum a grammaticis adnotatum, uelut a Stephano Byz., qui u. Ἀβακαῖνον id dicit οὐκ ἀγθές Σικελῶν. Idem u. Ἀμβρακία Siculum Phillistum Σικελικῶ τύπων Ἀμβρακίος dixisse tradit, cum alii dicerent uel Ἀμβρακίεύς uel Ἀμβρακιώτης. Fuerunt deinde plures urbes nomine Ἀμπέλως: harum incolae sunt Ἀμπελῖται, solius Italicæ Ampeli ciues sunt Ἀμπελῖνοι. Cf. Ἀρρητίος, Βρεντεσίος, Λεοντίος, Μειαποντίος, Ῥηγίος, Ταραντίος. Iure igitur Ahrens II p. 390, licet obstet unum Ἀμοργίος: 'en Italicarum linguarum uicinia, unde Siceliotae et Italiotae eam terminationem adsumpserunt'. Est autem eadem fere ratio terminationis -ήσιος

1) Alii comparant ῥήγ-νν-μι. Fest. p. 270.

(Lat. *-ensis*). Τύπος Ἰταλικὸς Ποτολήσιοι, rursus Stephanus. Herodianus nero II p. 614, 11: τὸ Κλήμης Κλήμεντος καὶ Κρήσκης Κρήσκεντος, Οὐάλης Οὐάλεντος, Μάνης Μάνεντος διὰ τοῦ ἔντος κλινόμενα καὶ τὰς εὐθείας ἔχοντα διὰ τοῦ ἦ οὐ τῆς κοινῆς, ἀλλὰ τῆς Σικελικῆς ἀρχαιότητος ἴδιον.

Iam uide, quae ex bono sane fonte hausit Fauorinus u. Σικελοί. Σικελοὶ ὁμοίως τοῖς Κολοφωνίοις δοτικῇ χρῶνται ἀντὶ γενικῆς τῆς παρὰ προθέσεως ἔξωθεν λαμβανομένης, ὡς 'δέξαι ἱερεῖα' ἀντὶ τοῦ 'παρὰ τῆς ἱερείας' 1). Hic nonne cum Ahrente dicemus: 'en Italicarum linguarum uicinia', ablatium casum quae seruauerint. Addo alia. Anaptyxin uocalium Tarentini adamabant: τὸρὸνος· τὸρνος. Ταραντινοί, Hesychius. Osci in hac linguae ut ita dicam laxitate uidentur similes (Brupacher osk. lautlehre p. 53). Quibuscum, nisi fallor, dentalem praeterea sonum antecedenti nasali solebant adsimilem facere. Sic enim explico Hesychiana ἀνωδέως (cod. ἀνωδεῶς) τρυφερῶς, σοβαρῶς et ἄνωμα· θρυπτόμενα, Ταραντινοί, nimirum tamquam ἀνωδέως et ἄνωμα. Sic Osci *upsannam* (operandam), prisci Latini *dispennite*. Vide G. Meyerum zeitschr. f. österr. gymn. 1885 p. 283: 'Die assimilation von *nd* zu *nn* ist umbrisch und oskisch. Die lateinischen beispiele stammen bis auf eins aus inschriften Süditaliens, wo der lautwandel noch heute besteht' (cf. Schuchardt. I p. 146, Seelmann. 'ausprache d. Latein' p. 312). Nec obstat, quod in illis ἀνωδέως et ἄνωμα ab initio *νθ* est, non *νδ*. Fluctuare enim incerto sono uidetur dentalis progressa nasali 2). Velut Illyrici *Andenum* dixerunt, qui Graece est Ἀνθηρός (Tomaschek, Bezenb. IX p. 99). Nec tamen desunt exempla, ubi *νδ* quoque Italiotis abiit in *νν*. Velut non casu natum puto, quod legi in Zonarae

1) Colophonios laudat ob exempla huius usus Homericam, ex quibus ipse Fauorinus apponit uersum *B* 106: δέξασθ' οἱ σκῆπτρον πατράϊον, ἄφθιτον αἰεὶ. — Ceterum simili modo cum Syracusana Homericam dialectum comparat Orion p. 136, 16. Nec defuerunt, qui Homerum non dico Italiotam, sed Romanum appellare non dubitarent. (Suidas u. Ὀμηρος. Westermann biogr. p. 29, 1. 31, 8.)

2) Cf. *mendax, mentiri, πίνδαξ, πνθμήν*.

libro manuscripto Dresdensi, ἀστάνης, quo loco Hesychius praebet ἀστάνδης (ἄγγελος. Ταραντῖνοι). Plura exempla uidebimus infra.

Idem Tarentini Herodiano teste (I p. 141, 19) dicebant ὀλλοισιν pro ὀλλογοισιν, frequens quidem illud in aliis quoque dialectis (cf. Boeot. ἰών, Blass, aussprache d. Griech.² p. 91). Non tamen alienum erit apponere Oscum *Maiiōi* (Magio), Umbriticum *mestru*, Latinum *maior*.

Talis igitur cum esset sermonis Italiotarum indoles, reliquis Graecis eum barbarum uisum esse refertumque uocabulis ac locutionibus ἀλλοφύλοις nemo iam mirabitur. Unde Pythagorae quoque illam legem intellegendam esse censeo, qua suos iussit semper φωνῇ χρῆσθαι τῇ πατρίᾳ, quam quidem agnouit Bentleius Phalarid. p. 337 Ribb. Nec debebat temptare Lobeck Aglaoph. I p. 16. Tarentinum illud, quod modo attuli, ὀλλιον in Hyperboli ore risum mouit Platoni comico (Etym. M. p. 621, 54). Plauti uero aetate uel Romae sciebant, quid interesset inter *atticissare* et *sicilissare* (prol. Men. u. 12). Lucilius denique Tarentinis, Consentinis, Siculis facilius se satis facturum sperauit quam fastidioso uel Scipionis uel Rutilii Rufi iudicio (Cicero de fin. I c. 3, 7).

Intellegitur autem illud quoque ex hac communi Italiotarum sermonis clade, cur factum sit, ut, etiamsi diuersis Doriidis dialectis addicendi sunt Italiotae et Siceliotae disceduntque inter se uicini quoque Italici, tamen grammatici Italicarum glossarum auctores haud accurate singulas solerent discernere (Valekenauer Adoniazusae p. 293). Illud igitur *-inos* modo Σικελικῶς, modo Ἰταλικῶς dictum docent, Siceliotas modo cum Tarentinis (Herodian. II p. 372, 18), modo cum Oscis coniungunt (id. I p. 54, 28)¹). Ne Ennius quidem, qui 'se tria corda habere dicebat, quod loqui Graece et Osce et Latine sciret' (Gell. XVII c. 17), — quem tamen ut Rudinum Messapicam quoque linguam sciuisse procul dubio constat —, harum lin-

¹) Καὶ οὐ μακρὰν ἐστὶ τῆς Σικελίας ἢ Ἰταλίας, de utriusque dialectis: Ath. VIII p. 362 b.

guarum discrimen satis accurate fecisse uidetur. Aut enim Oescis aut Graecis Messapios attribuit, neutris, ut uidetur, iure. Fortasse, si quando amplior his quaestionibus suppetet materia, in illis confiniis inuenientur uestigia uetustissimae alicuius linguae, quae, Graeco-Italicae matricis suboles, etsi ipsa cessit, tamen, ubi olim regnauit, artius coniunctas tenuit et discessuras temporum decursu nationes et harum simul discessuras dialectos¹⁾.

§ 2. Non defuerunt Italiotis Musarum studia poeseosque quaedam propria eis genera uel argumentis uel compositione uel elocutione a reliquis diuersa. Sic *Αἰνίαν σὺν τοῖς ἰδίοις ἀπαίροντα εἰς τὴν Ἑσπερίαν* celebrauit Stesichorus Himeraeus (Welcker kl. schr. I p. 183). Apud eundem Rheginumque Ibycum haud pauca legebant grammatici *κατὰ τύπον Ἰταλικόν* dicta (Mucke de dialectis Stesichori, Ibyci etc. p. 3. 68). Veluti fr. 27 B.: *Ἰὼν δὲ κορωνίδας οὔλας* (cf. Hesych. u. *κορωνίδες*, καὶ οἱ ἐκ τῶν Ἰὼν πεπλεγμένοι στέφανοι), quis non in usu uocabuli *κορωνίς* ut ita dicam Italismum sentit? Sicilismis autem ne Pindarus quidem abstinuit, cuius exempli gratia frequens est usus Syracusani quod dicitur perfecti (Curtius uerb. II² p. 201 sq.). Aeschylus porro, 'uir utique Siculus' (Macrob. sat. V c. 19, 17), *διατρέψας ἐν Σικελίᾳ πολλαῖς κέχηται φωναῖς Σικελικαῖς* (Ath. IX p. 402 c). Inprimis uero hoc loco commemorandi sunt poetae comici *τῆς Ἰταλικῆς καλουμένης κωμωδίας* (Ath. l. l.), mimorumque cultores (X p. 452 f), Epicharmus, Sophro, Rintho, Blaesus et qui alii sunt *σπουδογελοίων* poetae, *ἰλαροτραγωδοί, φλυαγογράφοι*. Ex quibus Blaesus uel nomine suo Capriatem prae se fert (Steph. Byz.

1) Non sum nescius de lingua aliqua Graeco-Italica uehementer nunc dubitare uiros doctos (Brugmann in Techmeri internationale zeitschrift I p. 226 sq.). Persuasum autem habeo tunc demum solutum iri hanc quaestionem, cum accuratior erit notitia Illyricorum, Venetorum, Ligurum, Messapiorum et qui praeterea inter Graecos et Italicos medium quandam locum obtinuisse uidentur. Albanensium quoque lingua in has quaestiones uocanda erit.

u. *Καπρίη*). Cohaeret autem tota haec poesis artissime cum ludis, saltationibus, plenisque conuiciorum dialogis, quibus ut Horatii ille 'durus uindemiator' (sat. I, 7 u. 30), ita recentissimis quoque temporibus delectantur rustici Itali (Villoison anecd. graec. II p. 316. Führ de mimis Graec. p. 42). Una fere uidetur harum rerum species per totam Italiam fuisse: eadem enim erat et Campanorum et Italiotarum festiuitas, lasciuitas, dicacitas. Itaque factum est, ut inde ab illis mimis usque ad Atellanarum 'Oscum quondam ludicrum' non longe singula a uicinis recederent. 'Atellani: βιολόγοι' non casu est nata glossa Philoxeni. Praeterquam autem, quod compositionis genus et argumenta fabularum concinebant, *τύποι* quoque personarum erant communes. *Βουκκίωνες, παράσιτοι: buccones*, Cyrillus. Cf. *maccus* et Hesych. *μόκκω νῶσις· παραφρονεῖς (περιφρ. cod.), παρὰ Βλαίσφ.* Excepit haec ab altera parte Attica comoedia (cf. *μακκοῶν* Aristoph. equ. u. 62. 395), ab altera — quamquam multo post — Romana, unde intellegendum est Plautinum '*tomar Siculus*', quod ut abiit in glossaria Latina (Loewe prodromus p. 255), ita ex alio fonte peruenit in Graecorum lexica comica perque haec uel in Hesychium, quem uide u. *μῶμαρ*¹⁾. Eiusdem generis est glossa *βλενόν· νωθῆ, μωρόν* (cf. *βλέννω* Sophron. fr. 4 Ahr.), uide Plaut. Bacch. u. 1088: 'stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones'. 'blenni: putidi, tetri', glossam nouit Loewe l. l. p. 265. Praebet Hesychius: *βλιτάς, καὶ βλιτῶνας· ἐθήθεις*, idem *βλιτόρον· βλιτώδη, βλιτάς* (cod. *βαιτάς*)· *ἐντελής γυνή, ἀρχαία δὲ ἢ λέξις* (cf. u. *βαιτάδα* et *βαιτῶνα*, Suid. u. *βλιτάδας*, Bekker. anecd. I p. 84, 17). Cum his compara locum Plauti Truc. IV, 4, 1: 'blitea ac luteast meretrix' glossamque 'blitea: stulta' apud Loewium p. 76. 279. Prope rursus Aristophanes abest, nub. u. 1001: *βλιτο-μάμμας*.

Sed occurrunt alia quoque *κατὰ τύπον Ἰταλικόν* usurpata. Rhinthonis nominatiuo *Δίς* (Choeroboscus p. 181, 27. 211, 13) quis non adiungit Latinum *Dis*? Blaesus uero uel Saturnum

1) Cf. u. *μῦμαρ*. — *Mamers* comparat Froehner Philol. XXII p. 347.

Italicum in scaenam produxit (Ath. XI p. 487 c). Iudicio tamen in his Italograecis iudicandis opus est cautissimo, ne ἀλαζόν μάρτυρ, ut cum Galeno loquar, fiat ἡ ἐτυμολογία. Constat enim mimographis illis, quippe qui ἔνεκα τοῦ γελασθῆναι scriberent, in deliciis fuisse uocabula non solum sordida et ab elegantiore usu aliena, uerum etiam detorta, aucta, imminuta, mutilata, meri σολοικισμοί (Ahrens II p. 82. Arens l. l. p. 5. 19). Et maxime quidem Rhintho, ὁ φλύαξ, τὰ τραγικὰ μεταρρηθ- μίζων ἐς τὸ γελοῖον (Steph. Byz. u. Τάρας) locutiones uocesque uidetur finxisse, quas in νεφελοκοκκυγία potius quam in Italia quaererent grammatici, λέξεις nobis quidem uere ἀπορομένας. Vide enim, quae de hoc litterarum genere Athenaeus habet (I p. 20b): Στράτων ὁ Ταραντῖνος ἐθανμάζετο τοὺς διθυράμβους μιμούμενος· τὰς δὲ κίθαρωδίας οἱ περὶ τὸν ἕξ Ἰταλίας Οἰωνῶν, ὃς καὶ Κύκλωπα εἰσήγαγε τερετίζοντα καὶ ναναγὸν Ὀδυσσεῖα σολοικίζοντα. Itaque μεμπτέον Σώφρονα legimus Etym. M. p. 573, 54. Eundem, cum ὑγιώτερον pro ὑγιέστερον dixisset, σολοικίζειν animaduertit Philoxenus, Etym. M. p. 774, 45, et quidem τὸ ἄκακον τῆς γυναικείας ἐρμηγείας μιμησάμενον. De Theocriti illis πλατειασδοίαις audi Valekenarium (ad Adon. p. 381): 'uocabula Dorico Sicularum mulierum ore deformata delicatas hominis Alexandrini aures radebant'.

Epicharmi quoque λι (λίαν) et Συρακῶ (Συρακοῦσαι) eadem ratione erunt metienda. Rhinthonis erant περάγην (περιεάγην), ἀμώσας (ἀνεμώσας), ἀγέτρια (ἀναγέτρια, obstetrix), quibus de uocabulis consulendus est Hesychius. Idem habet ἡ κραιμύλα (χραδαμύλα, cochlea) Siculosque docet ἄδρα dixisse pro Atticorum ἀρόδρα. In eundem censum uocandum erit barbarum Μεταβοί i. g. Μεταπόντιοι (Hesych. u. μετὰβολοι, collatis Steph. Byz. u. Μεταπόντιον, Eustath. ad Dion. Per. u. 369). Nec desunt Italicis linguis eiusmodi uoces quasi comprehensariae. 'Ut Praenestinis conia est ciconia', Plaut. Truc. III, 2, 23. Latina: antestari (*antetestari), fastidium (*fastutaedium), stipendium (*stipipendium) apposuit Bréal KZ XX p. 80. Utque redeam ad soloecismos, ne prosae quidem orationis auctores

Siculos abstinuisse eis uidentur. Veluti τὸ παρὰ Φιλίστῳ αὐτοχειρίσαντες de capta urbe positum παμμιαρὸν dicit Pollux II § 154. A soloecismis uero non longe distat aduenticiorum uocabulorum usus, ueluti est apud Nauckium lex. Vindob. p. 312, 1: λέγομεν δὲ βαρβαρίζειν καὶ τὸν ἀλλοφύλῳ λέξει χρώμενον. Poetas uero illos Italicae quae uocatur comoediae mimorumque auctores cum et σολοικίζειν et βαρβαρίζειν solitos esse satis docuerimus, iam non mirum erit ex illius poesis loquendi genere una cum multifariam detortis manauisse in grammaticorum Graecorum glossaria iam bonis temporibus nonnulla etiam uel optimae notae Ἰταλικά.

§ 3. Irrepererunt Sicilismi et Italismi uel in Atheniensium sermonem. *Λίτρα* et *μόδιος*, quorum illud praeter Simonidem et Sophoclem (Photius u. *λίτρα*) comicis in usu est, hoc habet Corinthius — quod non nihil ualet ¹⁾ — Dinarchus, commercio sane negotiatorum et mercatorum debentur suntque a comicis certo semper, ut uidetur, consilio adhibita. Veluti *λίτρα* dicit Diphilus uel Philemo in Siculo. Sed tenendum illud quoque est, parentes illos eloquentiae Atticae, Coracem, Tisiam, Gorgiam Siculos fuisse. Quid, quod uel Platonem scimus Sophronis mimos primum Athenas transduxisse καὶ ἡθοποιῆσαι πρὸς αὐτῶν (Diog. L. III c. 13, 18)? Ut porro in Stratonis elegantissima ecloga, quam seruauit Athenaeus (IX p. 382c), dominus contra coqui sui glossematicam doctrinam se defendit Philetaeque euolutis libris queritur: Ὀμηρικῶς γὰρ διανοεῖ μ' ἀπολλύναι: ita alios uerisimile est Σικελικῶς obrutos esse a coquis καινὰ ῥήματα πεπορισμένοις. Ὀψαρτυτικαὶ enim glossae Siculis debentur plurimae, quippe qui fuerint ἄβροδίατοι μᾶλλον πάντων (Zenob. V § 94. cf. Horat. carm. III, 1 u. 19). Itaque quae Chrysippus pemmatologus apud Athenaeum (XIV p. 647c) barbara nomina profundit liborum, eorum non omnia tam recentia sunt quam Ἰουλιανόν, Κρασσιανόν. Discernit ipse a Graeco-Italicis Graeco-Romana, nam *κάτιλλος*, *αἶτ*, *ὄρνάτος*

1) Non casu conuenit Lat. *aei* (*Caecilium*, CIL I no. 547 b) cum Corinth. *aei* (*Ἀθανασία*, Roehl no. 20, 4).

λεγόμενος παρὰ Ῥωμαίοις. De κλονιστροπλακοῖς cf. Buechelerum in Woelfflinii arch. I p. 111.

Cum tamen rariora uideantur haec Italismi in communi Graecorum sermone relictæ uestigia, redeamus ad grammaticorum huius rei notitiam. De quibus ipsis ut Italicarum glossarum auctoribus singillatim infra erit dicendum: nunc perillustrantes doctrinae eorum fontes cum ipsam illam linguam eiusque indolem ac naturam, deinde uero λέξις Italiotarum ζωμικήν iam commemorauerimus, inquiramus tertio loco in rerum scriptores Italicarum, quorum ut reliquorum quoque λέξεις a grammaticis explicatas etiam in Hesychio inesse satis inter omnes constat.

Erit autem hic locus paulo accuratius tractandus. Hinc enim apparebit, cur Graecorum uel elegantiore doctrina instructorum uetustis illis temporibus Romae paene nulla, Italiae haud satis certa fuerit notitia. Athenienses quidem expeditionem Siculam parauerunt ἄπειροι οἱ πολλοὶ ὄντες τοῦ μεγέθους τῆς νήσου καὶ τῶν ἐνοικοῦντων τοῦ πληθους καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων (Thuc. VI c. 1). Latissime autem regnat in illa antiquitate fabulosum Etruscorum nomen, quos omnium primos uidentur et pace et bello Graeci nouisse (Boeckh, Pind. II, 2 p. 224). Inde Ulixi Circesque filii, Agrius, Latinus (Romanus, Plut. Rom. c. 2), Telegonus μάλα τῆλε μετὰ νήσων ἱεράων πᾶσιν Τυρσηνοῖσιν ἀγακλειτοῖσιν ἄνασσον (Hesiod. theog. u. 1013). Latinum *dea* pro Tusco uocabulo uendit Hesychius: δέα· θεὰ ἐπὶ Τυρρηγῶν, καὶ δειματα, γόβοι. Quanto autem rectius idem alio loco: αἰσολ· θεοὶ ἐπὶ Τυρρηγῶν. Nam 'acesar Etrusca lingua deus' (Suet. Aug. 97).

Alienum autem erit a nostro consilio ordine recensere, qui inde ab Hippye Rhegino¹⁾ de rebus Italicis scripserint, aut uidere, quid cuiusque in Hesychium peruenerit, — hoc, quoad fieri poterit, in singulis glossis enarrandis faciemus: ad Latinas uero glossas uia munienda est nobis quaerendumque, quo

1) Πρῶτος ἔγραψε τὰς Σικελικὰς πράξεις, deinde etiam κτίσων Ἰταλίας (Suidas s. u.). Glossas illum Italicas facile potuisse praebere, docent fr. 4. 5. 7. Müll.

tempore coeperint Graeci Romanarum rerum Latinaeque linguae accuratorem quandam notitiam obtinere. Qua de re ueterum testimonia collegit Schwegler hist. Rom. I² p. 3—7.

Proficiscendum autem mihi uidetur a loco Plinii, nat. hist. III c. 5, 57: 'Theophrastus primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit. Nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, urbem dumtaxat a Gallis captam dixit, Clitarchus ab eo proximus legationem tantum ad Alexandrum missam, hic iam plus quam ex fama'. Cum his et quae conueniant et quae pugnent, inuenias. Conuenit, quod Theophrastus ¹⁾ hist. plant. V c. 8 de Romanis eorumque quadam in Corsicam expeditione uerba facit. Clitarchi confirmant testimonia alii quoque testes nonnulli (cf. Arrian. VII c. 15, 5. Müller ad ps. Callisth. I c. 27 [cf. III c. 8], Niebuhr hist. Rom. [1853] p. 807). De Theopompo quoque facile Plinio adsentiamur, cum in Philippicis Italicarum rerum mentionem inueniamus, maxime, ut uidetur, in libro XXI. cf. fr. 140sq. Müll. Nec pugnat Heraclidis Pontici mira inscientia, qui quidem dicat Romam πόλιν Ἑλληνίδα ἐκεῖ που κατοικημένην περὶ τὴν μεγάλην θάλατταν (Plut. Cam. c. 22). Aristoteles uero, genuinus quidem, ne nomen quidem nouit ille Romanum (Dittenberger Herm. VI p. 312). Quae enim in eius uita Menagiana νόμιμα Ῥωμαίων commemorantur (Flach, Hesychius Mil. p. 249, 1), ea nimis redolent peripateticorum curiosum studium optimoque iure aliena esse ab auctore politiarum uere philosopho censet Rose Aristot. pseudepigr. p. 537.

Iam circumspiciamus, quae pugnare uideantur cum Plinio. Quod in Scylacis peripl. § 5 Romae fit mentio, sane nihil discernere potest. Sed obstant alia quoque testimonia, in primis Hellanici, cui eclogam illam, quae legitur de Roma condita apud Dion. Hal. I c. 72 uindicauit Preller, aufsätze p. 63. Verba autem haec sunt: ὁ δὲ τὰς ἱερείας τὰς ἐν Ἀργεὶ καὶ τὰ καθ' ἐκάστην προαχθέντα συναγαγὼν Αἰνείαν φησὶ ἐκ Μολοσσῶν εἰς

1) Laudatur Theophrastus etiam ἐν τῷ περὶ Τυρσηῶν schol. Pind. Pyth. II u. 3, ubi non uideo, cur Theopompu malit Rose, Aristot. pseudepigr. p. 538; cf. hist. plant. IX c. 15, 1.

Ἰταλίαν ἐλθόντα μετ' Ὀδυσσεως οἰκιστὴν γενέσθαι τῆς πόλεως, ὀνομάσαι δ' αὐτὴν ἀπὸ μιᾶς τῶν Ἰλιάδων Ῥώμης. In his adhuc, opinor, non satis accurate aestimauerunt οἰκιστὴν uocem, quae non idem ualet atque conditor, sed ordinator urbis, adsignator sedium, deductor coloniae uel etiam deducendae auctor. Quod iure a me esse positum, docet Stephanus, unde attulisse satis habeo Plat. de rep. II p. 379 a. Audi praeterea ipsum Dionysium l. l.: ἀμφισβητήσεως δὲ πολλῆς οὔσης καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως καὶ περὶ τῶν οἰκιστῶν, non dicit κτισάντων. Idem paulo infra tradit, narrauisse Cephalonem Gergithium, conditam quidem Romam ab Aeneae sociis esse: οἰκιστὴν δὲ αὐτῆς ἀποφαίνει τὸν ἡγήσάμενον τῆς ἀποικίας Ῥῶμον, Aeneae filium. Hellanico autem Aeneas οἰκιστῆς tantum est, non conditor. Iam uide fragmentum Antiochi Syracusani, quod ex Syncello Müller I p. XLV Antiocheis suis addit: Ἀντίοχος δὲ ὁ Συρακόσιος καὶ πρὸ Τρωϊκῶν φησι τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι βασιλεύοντος Μόρρητος Ἰταλίας ἀπὸ Τάραντος ἄχρι Ποσειδωνίας μετὰ τὸν πρῶτον λεγόμενον Ἰταλὸν βασιλέα καταγεγρακότα. Potest igitur — nihil ultra concessum uolo — potest saltem in his rebus Hellanici auctor fuisse Syracusanus scriptor πάντ' ἀρχαίος (Dion. Hal. I c. 12), cuius erant libri περὶ Σικελίας et Ἰταλίας (Müller FHG I p. 181 sq.)¹⁾, quibus Thucydidem quoque usum esse ualde probabile est (Bursolt, Rh. M. XL p. 466). Ex eodem fonte manauerunt fortasse, quae ex Hellanici libro qui inscriptus erat περὶ ἔθνων (ἔθνῶν ὀνομασίας), ad res Italicas spectant (fr. 97 et 104 Müll.). Quod autem in Hellanico probabilitate non caret, in uniuersum si statuemus id ualere, haud aberrabimus a ueritate: redit uetustissima haec nominis Romani notitia omnis ad antiquos Syciliotas scriptores. Stat igitur ita Plinii testimonium, qui externorum primum dicit Theophrastum aliqua de Romanis diligentius scripsisse, ut externos intellegamus, quibus extra Italiam Siciliamque patria ac domicilium erat.

1) Nouit Antiochus Ὀπικοίς, nouit porro quendam ἐκ Ῥώμης φηγάδα (fr. 7); cf. fr. 5. 6. 8. 13. Hesychius: Χῶνην τὴν Ἰταλίαν οὕτως πάλαι ἔλεγον, ὡς φησὶν Ἀντίοχος ὁ Ξενοφάνους ἐν τῷ περὶ Ἰταλίας (fr. 6).

Theophrastus uero ducit agmen peripateticorum, ex quibus satis erit laudare Aristoxenum Tarentinum, qui inter Pythagorae auditores praeter Lucanorum, Messapiorum, Pencetiorum etiam Romanorum mentionem fecit (fr. 5, cf. 90 Müll.), Durin Samium, qui de Agathoclis rebus gestis scripsit bellumque commemorat *Τυρρηγῶν καὶ Γαλατῶν καὶ Σαμνιτῶν*, in quo Romanorum inducit Fabium *ἑπατείουνα* (fr. 40 Müll.). Antisthenes peripateticus proelium narravit, quod Romani ad Thermopylas cum Antiocho commiserunt (Phlegon. Trall. mirab. c. 3).

Sed mittamus hos, quoniam nondum diximus de auctore rerum Italicarum tunc quidem florentissimo Timaeo, cuius usque ad *τὴν πρώτην διάβασιν ἐξ Ἰταλίας Ῥωμαίων* (264 a. Chr.) fuit historia, teste Polybio I c. 5. Hesychianum *ἰταλὸς* [*Ῥωμαίος*] *ταῦρος* huic debere confirmat Gellius XI c. 1, 1.

Possumus autem in uniuersum hoc ponere, inde ab Alexandri aetate certiolem exstitisse apud Graecos nominis Romani notitiam. Unde ueritatis specie non caret, quod tradunt Ptolemaeum Philadelphum post pugnam apud Beneuentum commissam legatos Romam misisse gratulatueros uictoriam (Niebuhr hist. Rom. p. 1037). Nec iam admirationem mouebit Lycophronis poetae Italica, ut ita dicam, doctrina (*Μάμερτος*, cf. schol. ad u. 1410, *Λατίνοι* u. 1254, codd., *Βορείηγοι* [Aborigines] u. 1253 denique *μῶμαρ* u. 1134, cf. Herodian. II p. 904, 31). Quamquam uaticinium illud, quod est in Alexandra u. 1226 sq. de Roma orbis futura imperatrice Welckerum (d. griech. tragödien III p. 1260) interpolatori iure attribuisse confiteor¹⁾. Sed memineris Lycophronem fuisse Lyci Rhagini filium, qui teste Suida *περὶ Σικελίας* scripsit. Itemque potuit fieri, quae est sententia Klauseni (Aeneas II p. 583), ut ex Timaeo hauriret Lycophro. Eratosthenes uero quod dicitur Romanorum *μίλιον* stadiis Graecis computauisse, id refutare nisi quis ex ipsa re conetur, ex sola temporum ratione nequit (Hultsch metrol.

1) Nota est hac de re Niebhri sententia (kl. schr. I p. 438 cf. schol. Bachm. ad u. 1226). Equidem nescio, an cum tota hac quaestione coniungi possit legatio a Romanis ad Alexandrum missa eiusque satis notabile responsum. Arrian VII c. 15, 5. cf. p. 279.

p. 51 not.). Secundo deinde saeculo Romanum nomen cum ipsa Graecia etiam Graecorum litteras occupauisse omnes satis scimus. Alexandrinis autem praeiisse hac in re Pergamenos, cum et Cratetis Romae habitae scholae et Alexandri Polyhistoris *περὶ Ῥώμης* qui fuerunt teste Suida libri satis doceant, iure statuit Wilamowitz Antig. Caryst. p. 176. Quid, quod uel discrimini illi ex hac re aliquid lucis uidetur affulgere, quod intercedebat inter Aristarchi et Cratetis artis grammaticae definitionem? Ille: *γραμματικὴ ἔστιν ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεύσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων*, hic, sane mundanus magis quam Graecus, grammaticum uult *ἀπλῶς γλωσσῶν ἐξηγητικὸν καὶ προσωφθίας ἀποδοτικὸν καὶ τῶν τοῦτοις παραπλησίων* (Sext. Emp. adu. gramm. § 79. Classen de gramm. Graec. primordiis p. 81).

Ad glossas postremo Romanas ut transitus fiat, in memoriam reuocare licebit, quod constat, Graecos in conscribendis historiis Romanos quoque qui fuerunt illis temporibus et fontes et auctores adiisse (Schwegler hist. Rom. I² p. 7). Exhibuit autem Fabius et qui reliqui Romani Graecae scripserunt, Latina quaedam nimirum technica uocabula, quemadmodum exhibent Polybius, Dionysius, Plutarchus, Cassius, alii. Inde in lexica Graecorum quoque nonnulla migrauisse primus, opinor, felicissime et obseruauit et exemplis illustrauit Buecheler Rh. M. XXXIX p. 420. Nec desunt in eorum numero prisca uocabula, quae euitauit deinde elegantioris Latinitatis usus. Cum enim Musa peregrina 'pinnato gradu intulit se bellicosam in Romuli gentem feram', uocabula etiam haud pauca ut bellicosa, fera, rustica quasi de uia sibi cedere iussit.

Cap. II. Latina. (Fontes.)

§ 4. Deuentum est ab Italicis ad Latinos. Romani uel carminibus a Graecis celebrantur (Plut. Flam. c. 16). Olympi regna tenere Romam, Martis filiam, Melinno praedicauit. Exstitit Italia, ut cum Plinio loquar, 'omnium terrarum alumna eadem et parens, numine deum electa, quae caelum ipsum

clarius faceret, sparsa congregaret imperia ritusque molliret et tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commercio contraheret, colloquia et humanitatem homini daret, breuiterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret' (nat. hist. III c. 5, 39). Nec iam prae Romanis quidquam curabant Graeci reliquos Italicos. Nam, ut est in Ps. Scymni descriptione orbis u. 231: *ἐν τοῖς ἔθνεσι ταύτοις δὲ Ῥώμη ἴσθιν πόλις ἔχουσα ἑφάμιλλον τῇ δυνάμει καὶ τοῦτομα, Ἄστρον τι κοινὸν τῆς ὅλης οἰκουμένης, Ἐν τῇ Λατίνῃ.*

Bonīs igitur temporibus etiam linguae Romanae Graeci coeperunt operam dare, linguae nimirum eius populi, quem *δῆμον τῆς οἰκουμένης* uocarent, cuius urbem Polemo apud Ath. I p. 20 b *ἐπιτομὴν τῆς οἰκουμένης* dixit, cuius praeterea iam prisca, ut ait Valerius Maximus (II c. 2, 2), magistratus 'illud magna cum perseuerantia custodiebant, ne Graecis unquam nisi Latine responsa darent'. Audi denique Augustinum de ciu. dei XIX c. 7: 'at enim opera data est, ut imperiosa ciuitas non solum iugum, uerum etiam linguam suam domitis gentibus per pacem societatis imponeret'.

Itaque Cato uel coram Atheniensibus Latine locutus est (Plut. Cat. mai. c. 12). Nec fit in Graecorum legationibus, quas Polybius et Liuius commemorant, interpretum ulla mentio, quod obseruauit Weber de lat. script. I p. 7. Nam in philosophis Carneade, Critolao, Diogene, quorum sermones publice interpretatus esse C. Acilius traditur (Gellius VI c. 14), paulo aliter sane res se habet. Cf. Cramerum de studiis, quae ueteres ad aliar. gent. contulerunt ling. p. 19.

Quae cum ita sint, praeter transscriptionum illud genus, quod doctis studiis debetur, quoque scriptorum refertum esse sermonem iam diximus, alterum exstitit illis temporibus ab his diuersum genus, quo continentur uocabula Latina in uulgarem cotidiani sermonis usum gliscente paulatim consuetudine a Graecis recepta. Disputauit de hac Graecitatis deprauatione doctissimus Du Cange in glossario Graeco, cuius est praefatio de causis corruptae Graecitatis. Mullachii de eadem re scripta praefatio, ut reliqua libri notissimi capita, et bonae et malae

frugis plenissima est. Cobeti uero libellum, qui est 'de sinceritate Graeci sermonis in Graecorum scriptis post Aristotelem grauiter deprauata' (Amstelodami 1853) numquam uidi.

Vestigia autem linguae Latinae deprehenduntur iam in Polybio. Addo eis, quae collegit Schoell hist. litt. Graec. II p. 139 not. 1, locum, qui exstat VI c. 36, 8, ubi coniungit *παρ-αγγεῖλαι*, ἵνα prorsus ut Latini *imperare*, ut. cf. Kaelker, Leipz. stud. III p. 290 sq. Praecipue uero in terris orientalibus, quod sat notabile uidetur, occurrunt id genus Latinismi. Nec septuagintauralis quae dicitur uersio nec noui foederis libri uocabulis Latinis carent. Vide A. Buttmannum, grammatik d. neutest. sprachgebr. p. 6. 15. 112. Nec desunt Hesychio sacrae huius generis glossae, qua de re infra dicendum erit. Noui autem foederis auctores praeter singula uocabula locutiones quoque et constructiones exhibent Latinas, ueluti *πληγὴ ἕδατος ἀλλομένου* (salientis) Io. c. 4, 14, *τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι* (satisfacere) Marc. c. 15, 5, de quibus locis quae fuerunt inter theologos controversiae, collegit Georgi in Hierocritici uol. II. Quaerenti autem, cur in oriente potissimum et maxime apud sanctos auctores haec Latinae linguae uestigia compareant, duae se offerunt causae, una, quod ab Antiochi clade Asiaque capta tamquam initium duxit Romanorum orbis imperium, altera, quod Christianum genus dicendi per se propius accedere debuit ad uulgarem uel infimae plebis sermonem. Notus est Paulus, *ἰδιώτης* quidem ille, ut ipse ait (II Cor. c. 11, 6), *τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει*. Nimirum rem, non uerba curauerunt illi.

Haud longe distant ab hac consuetudine uulgari glossaria illa Graeco-Latina minora, in communem usum composita, quae subuenirent memoriae hominum Graecae linguae parum peritorum, militum, negotiatorum, peregrinantium. Quo de toto genere litterarum uide Loewii prodrom. p. 203 sq. Specimina quaedam ex his praebuerunt Egger mém. de l'académie des inscr. et belles lettres 1857 p. 368 ('da mihi panem: dos moi psomi' etc.) et Buecheler jahrb. CXI p. 309¹⁾, quamquam utrum-

1) Obscurum ibi: 'apare . . . leba' est fortasse ἄπαρον *leua(te)*. Cf. *uictus leba te* in tabula lusoria. Philol. XVII p. 734.

que inferioris demum aetatis. Alia id genus, mori prorsus similia hodierno, in discipulorum usum confecta erant, ueluti nota sunt Dositheana. Adde illud Hauptianum *καθημερινῆς ὁμιλίας βιβλίον*, op. II p. 509 ¹⁾.

Omnino elegantiorum quoque hominum sermo linguae illius imperatricis notas sibi imprimi iam bonis temporibus passus est. Mitto nunc Graecam monumenti Ancyranı uersionem, ubi leguntur *εὐχὰς ἀναλαμβάνειν* (uota suscipere), *εἰς τὸν τοῦ ζῶντος τόπον* (in uiui conlegae locum), *θῆας σαικλάρεις* (ludos saeculares) aliaque id genus, de quibus disputauit Kaibel in Mommseni 'res gest. diu. Aug.' p. 198. Haec enim in uertendo sunt nata et scripta ab homine Graecae linguae haud bene gnaro. Mitto etiam, quae ex epigrammatis Kaibelianis Latinitatis uestigia collegit Wagner quaeestt. de epigr. Graec. e lap. coll. p. 127. Sed reuocandae sunt, quas iam supra p. 277 indicauimus, culinariae glossae, quibus tamen altiore gradum tenent quae artem tacticam et iuris prudentiam respiciunt. In hac enim Romanorum prae ceteris propria prouincia praecipue cernitur linguae Latinae tam saepe multumque laudata proprietates, ita, ut difficillimum fuerit talia Graece uertere. Inde Cassius Dio LV p. 338 Sturz., ubi retinet uocabulum *ἀνκτώριτας*, addit: *ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατον*. Quamquam uel id ipsum, quod excusat illam uocem, docere potest, Graecos tum in litteris quidem talibus abstinuisse. Nec est id mirum ea aetate, qua grammatica Graeca Romae floruit. Defendebant sermonis sinceritatem libelli de soloecismis et barbarismis conscripti (uide Nauckium, lex. Vindob. p. 312, l. 285, 7). 'Apud Graecos diutius quam apud Latinos integra et illibata mansit sermonis puri et emendati castitas uerborumque nitor et elegantia, quae quamuis cotidiano usu atque barbarorum commercio attrita, assidua tamen ueterum lectione

1) Incipit: *ἐπειδὴ ὄρω πολλοὺς ἐπιθυμοῦντας Ῥωμαῖσι διαλέγεσθαι καὶ Ἑλληνιστὶ μηδὲ εὐχερῶς δύνασθαι διὰ τὴν δυσχέρειαν καὶ πολυπλήθειαν τῶν ῥημάτων, τῆς ἐμῆς κακοπαθείας καὶ φιλοπονίας οὐκ ἐφεισάμην τοῦ μὴ ποιῆσαι, ὅπως ἐν τρισὶ βιβλίοις ἐρηνηνεμάτων πάντα τὰ ῥήματα συγγράψαιμι.*

reparabatur et eorum imitatione ueluti quodam saepimento muniebatur.' Iure sic Allatius de Georgiis, Fabricii biblioth. X p. 798sq. Quin erant, qui nimis longe progredierentur seruandae puritatis studio, uelut illusus ille a Luciano (de conscrib. hist. c. 21): ἠξίωσεν καὶ τὰ ὀνόματα μεταποιῆσαι τῶν Ῥωμαίων καὶ μεταγράψαι ἐς τὸ Ἑλληνικόν, ὡς Κρόνον μὲν Σατουρνῖον λέγειν, Φρόντιν δὲ τὸν Φρόντινα, Τιτάτιον δὲ τὸν Τιτιανὸν καὶ ἄλλα πολλῶ γελιοῦτέρα. Quae cum ita essent, quamquam non ignota manserunt Graecis νοερῆς ἀφθεικτα Λατινίδος ὄργια Μούσης, ut Plutarchum accepimus prouectum iam aetate coepisse Ῥωμαϊκοῖς γράμμασιν ἐντυγχάνειν (Demosth. c. 2), tamen arbitri potius uidentur fuisse superbi atque, ut ita dicam, superciliosi quam mutuitantes imitatores. Vide enim, quid Graeci, 'homines amoeni et Latinas quoque litteras haud incuriose docti' de Catullo Caluo Laeuio aliisque iudicent apud Gellium XIX c. 9. Didymus quoque fertur Ciceronem reprehendisse, cuius patrociniū contra Chalcenterum suscepit deinde Suetonius ¹⁾).

Victa tamen sunt, ut adsolet, grammaticorum praecepta communi cotidianaē uitae usu. Opponam Luciani testimonio uerba Apollonii Tyanaei (in epist. 71): πρότερον (sc. Graecis) ἑρώων ἦν ὀνόματα καὶ ναυμάχων καὶ νομοθετῶν, νυνὶ δὲ Λοικούλλων τε καὶ Φαβρικίων καὶ Λευκανίων τῶν μακαρίων. Herodianus quoque aduersatur communis linguae consuetudini (I p. 534, 4, cf. p. 365, 13): τὰ διὰ τοῦ ἀριῶν ἵποκοριστικὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἑλλήσι συστέλλει τὸ $\bar{\alpha}$, ἱππᾶριον, πλοιάριον, φιλᾶριον, ἢ μέντοι νῦν συνήθεια ἀπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου πολλὰ ἐπίσταται διὰ τοῦ ἀριῶν ἐκτεταμένα, σουδᾶριον λέγουσα καὶ κελῶριον.

'Verum tum maxime — sic recte Du Cange l. l. p. VI — in Graeca lingua accidit deprauatio, cum Constantinus Magnus in Thracia fixit sedem imperii ac plerosque e senatoribus ceterisque Romanis proceribus in Graecanicas prouincias secum traduxit'. Appellata est Constantinopolis Νέα Ῥώμη (Ety. M.

1) Bergk, ztschr. f. d. alt. 1845 p. 126 not. 2. '

p. 217, 29) et, licet lingua Latina in aula Bosporana sollemnem quandam et a uulgari Graeco quasi maiestate seclusam auctoritatem diutius retinuerit, tamen inde a Iustiniano, qui primus iurisconsulta Graece (ὁὐ τῆ πατριῶ Nouell. VII, 1) emisit, quanta sit multitudo uocabulorum, quae Byzantini e lingua Latina adsumpserunt, satis omnes scimus. Inducta sunt uel mensium nomina Latina (Weber l. l. IV p. 89). Nec iam stetit illud Choerobosci p. 615, 10: ἐν τούτω γὰρ ἐπαινετὴ ἐστὶν ἡ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα, ὡς πλατεῖα οὖσα καὶ ἐπὶ ἐνὸς σημαίνουμένου πολλῶν φωνῶν εὐποροῦσα. ἡ γὰρ Ῥωμαϊκὴ κατὰ τοῦτο φεκτὴ, ὡς μὴ πλατεῖα, ἀλλὰ στενὴ οὖσα. Suppeditauit igitur ἡ στενὴ uocabula plurima τῆ πλατεῖα. Inde sunt uocabularia illa Graeco-Latina maiora, ueluti Eustathii λεξικὸν Ἀστικόν (cf. ad Od. p. 1554, 33), de quibus infra paucis erit dicendum. Iam enim relinquendum hunc locum censeo, praesertim cum ipse Hesychius mox tamquam sit demonstraturus, quam late hic glossarum Latinarum fons ex utriusque linguae quasi mutuo cum altera facto commercio repetitus per Diogenianos hortos manauerit ¹⁾).

§ 5. Priusquam autem a fontibus glossarum ad earum auctores transitum faciam, obseruatum uolo non solum temporum ratione habita diuersitatem non paruam inesse in Italicis

1) Ne quis eorum, qui sub Prodrōmi uexillis militant, uana spe affulgentē decipiat, notatum hic aliquid uelim de codice Vindobonensi philos. no. 244, quem errore M. Schmidt (quaest. Hesych. p. XLIV, cf. Nesselii catalogum IV p. 131) numero 224 signatum dicit et continere praeter Cyrillianas sacrasque glossas etiam quasdam ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν λέξεις indicat. Iam uero rogatu meo certior sum factus inde a fol. 289 nihil legi nisi haec mera, si quid uideo, titiullicia:

δουληρίας· ἀνοίας τοῦ λογισμοῦ
ἐξστραουρθινεύεσθαι· ἐξισοῦσθαι
ἀκιδιον· ἐκ περιουσίας.

δύξα πρέπει τῷ θεῷ τῷ τελετήρχῃ πάντων.

Μιχαήλ.

Hoc tamen intellegitur, eiusmodi in fine adscripta uocabula, cum totius lexicī aliquod apographum conficeretur, facile suos in serie litterarum locos occupare potuisse. Quod passim uerisimile est in Hesychio quoque accidisse.

Hesychianis, sed discedere hanc materiam aliis quoque discriminis causis, quarum una posita est in loco atque regione. Recte enim Hieronymus (II ad Gal. praef.): 'et ipsa Latinitas et regionibus cotidie mutatur et tempore'. Nimirum uel per se patet etiam Graecos diuersis regionibus huic perpetuae mutationi obsecutos insuper ex suis ipsorum moribus quosdam naeuos Latinis a se receptis uocabulis adpersisse. Sane in Cappadocia, ubi in usu erat *ξυγκρούειν τὰ σύμφωνα τῶν στοιχείων, συστέλλειν τὰ μηχανόμενα καὶ μηχανέειν τὰ βραχέα* (Philostrat. uit. soph. II p. 97, 30 K.), aliter sonabant Latina atque in Attica. Idem cadit in Iones, qui *διὰ τὴν τῶν βαρβάρων παροίκησιν ἐλυμήναντο τῆς διαλέκτου τὸ πάτριον, τὰ μέτρα, τοὺς χρόνους* (Photius u. *φαρμακός*). Ex Hesychianis autem ut exemplum proferam, testimoniis lapidum adhibitis moneo Dittenbergerum loco supra laudato docuisse in reddenda Latina littera *v* Graecos initio maxime *ou*, deinde uero posuisse *β*, quippe quod abiisset in spirantem Latino sono haud ita dissimilem ¹⁾. Confirmare hanc in temporis discrimine positam legem Eustathium inuenio, qui ad Dion. Per. u. 378 dicit: *οἱ δὲ παλαιοὶ Οὐνετίαν τὴν χώραν . . . ἐκάλουν κατὰ γλῶσσαν οἰκίαν, ὡς καὶ τὸν Ὀκτάβιον Ὀκταούϊον* (ipse male Ὀκταούϊον) *καὶ ὅσα τοιαῦτα*. Cum his igitur pugnare uidentur Latinorum uerborum in Sicilia natae transcriptiones. Siculos enim constat Laconum more sonum, qui est 'uau', reddidisse littera *β*. *Ἐβασον ἀντὶ τοῦ ἔασον (πλεονασμῶ τοῦ β), συγχώρησον. οὕτως Συρακούσιοι καὶ Λάκωνες* Etym. M. p. 305, 27 (Arens l. l. p. 9, Müllensiefen diss. Argentorat. VI p. 177). Loci igitur et regionis diuersitati debetur, quod Latinum *v* fit *β* non minus in

1) Dittenbergeri lex cum satis ab omni parte firmata uideatur, non adsentior Schuchardtio (III p. 57) uerba Cosentii (Gr. L. V p. 395): 'v quoque litteram aliqui pinguius efferunt, ut, cum dicunt *ueni*, putes trisyllabum incipere' de Graecorum pronuntiatione intellegenti. Non facit umquam syllabam Graecorum *ou*, ubi est Latinum *v*. Vide pentametri initium,

Οὐεῖβι καὶ περὶ σοῦ πάντα γένοιτο ῥόδα (Kaibel no. 548, 4).

Οὐερινδάρως Hesychius ut antiquam lexim explicat *βερινδάρως*. Nec iure Schmidt exhibet e. g. *πριούατον*, debet esse *πριονάτον*.

antiqua glossa Sicula ἀρβίννη (*aruīna*) quam in Byzantina recenti prole βιστιάριον (*uestiarium*).

Subiungam statim tertiam quandam diuersitatis rationem, quae est et ipsa in indole ac natura eorum, qui locuntur, pendet tamen magis e pronuntiationis legibus aut ad singulorum arbitrium constitutis aut inuentis docta quadam arte ac ratione. Missa interim usus uulgaris licentia fuerunt sane, qui ad exemplaria Graeca uerba Latina paululum immutarent, ueluti qui risum mouit Luciano; fuerunt rursus accuratiores: Καλαβρία οὐ διὰ τῆς αὐ̄ διαφθόγγου, ἀλλὰ διὰ τοῦ β̄ γράφουσιν οἱ ἀκριβεῖς. Eustath. ad Dion. Per. u. 378. Inde intellegas, quod Dittenberger l. l. docuit, cum Polybius *v* semper *ou* dixisset, seruasse hunc illius morem contra aequalium usum Cassium. Scribit enim uel Πακούουιος, cum iam Strabo e. g. scripserit Ἰγοίουον. Contra Lucianus semper β, numquam ου, suae aetatis rationem minime aspernatus. Etiam ex pusillis his rebus elucere uides hominum ingenium. Ptolemaeum porro pro uulgato -ήσιος semper scribere -ήρσιος obseruauit Wannowski l. l. p. 61 not. nec desunt grammaticorum de his rebus praecepta. Sic Theodosius p. 123, 22 Göttling: τὰ εἰς ὠ̄ ὀνόματα εἰ μὲν κέρια εἶη, οὐ γνῶσκει τὸ ὠ̄ ἐπὶ τῆς γενικῆς . . ., εἰ δὲ ἀξιωματικά¹⁾ ὑπάρχουσιν, οἷον τὸ πραιτωρ καὶ τὸ κραιτωρ καὶ τὸ μαῖστωρ, γνῶσσκουσιν etc. Eodem fere modo etymologicum 'paruum' Milleri (mél. de la litt. gr.) p. 334: κουργάτωρ, κουργάτωρος. ὁ κανὼν τὰ Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα γνῶσκει τὸ ὠ̄ ἐπὶ τῆς γενικῆς, οἷον κουργάτωρος, ἐσκέπτωρος (*exceptoris*), πραιτωρος etc.

In hac autem scripturae utque uidetur pronuntiationis quoque inconstantia iam non mirum erit, quod Latinum *v* Hesychio est modo *v* (κραιστιονάριος), modo *ou* (πριουάτον), modo β (βιστιάριον). Accedit etiam γ (γέντερ, *uenter*), cuius paulo diuersam rationem infra explicabimus.

1) Haec plerumque Latina fuerunt. Unde in titulo glossarii Graeco-barbari Meursiani (Lugd. Bat. 1614) legitur: 'officia atque dignitates imperii Constantinopolitani tam in palatio, quam in ecclesia aut militia'.

Sed etiam illud ex his, quae dixi, apparet, causas illius diuersitatis non nimis alte esse repetendas nec posse inde certi quidquam elici aut de tempore uel natae uel receptae alicuius glossae, aut de mutatione quadam uniuersa uel Graecae uel Latinae orthoepiae. Accedit praeterea ad singulorum hominum in hac re licentiam diuersitas artium, unde quasi ἐπισημονικαὶ λέξεις fluere solent glossae. Nempe sonant aliter tacticae, aliter nomicae quae dicuntur glossae, iuridicae disciplinae argutiis accommodatae: nam διὰ τὸ παντελῶς εὐδιάγνωστον amplexi sunt κοινολεξίαν illam iuriconsulti (Attalitates apud Du Cangium p. XIII). Quamquam et harum nonnullae declinauerunt ad Graecam formationem: ἀντικένσωρ (antecessor), κοσουλάριος, τρακτωρία.

Omnino in his aduenticiis uerbis non tam certae linguarum leges quaerendae sunt, quam premenda uestigia uulgiuagae illius ac popularis etymologiae, quam uulgarem appellauit Foerstemann KZ I p. 1 sq. (cf. Schuchardt III p. 344 sq., Weise Bezenb. V p. 68 sq.). 'Fremdwörter gehen ihre eignen wege', omni iure doctissimus Curtius⁵ p. 537, cui non debebat aduersari Corssen Beitr. z. ital. sprachkunde p. 233 not. Nam uocabula aduenticia in peregrinam linguam depulsa sine sede quodammodo errant, quaeruntque ex indigenis sibi similia, quorum tamquam hospitio excipiantur. Sic *Umbros* Graeci Ὀμβρικούς (ὄμβρος), sinum *Lucrinum* Λοκρῖνον (Λοκροί), *Antistium* Ἀνθέστιον (ἀνθεστήριος), *Aemilium* Αἰμύλιον (αἰμύλος cf. Fest. p. 23). *Viriathus* fit Βορίανθος, Βεστῖνοι ob bestiae similem sonum Fauorino sunt ἔθνος ἐν Ἰταλίᾳ θηριῶδες τὸν τρόπον. Sciunt profecto horum nominum inuectores ψεύδεια πολλὰ λέγειν ἐτίμοισιν ὁμοῖα. Contraria ratione Κλυταιμνήστρα Romae uulgari sermone aliquando sonabat *Cliteministra* (Schmitz, Beitr. p. 105). Quod enim Anastasius monachus (Etym. M. p. 828, 8) optimo iure monuit, εἰδέναι μέντοι ἐχρῆν, ὅτι τινὰ ὀνόματά εἶσιν ἀλλόγλωσσα, ἅπερ οὐ δύναται ἐτυμολογηθῆναι, id ipsa lingua per se nusquam curauit.

Alterum est genus aberrationis, quo continentur suffixa uel praefixa falsa similitudinis specie tamquam decepta atque

irretita. Sic in Hesychianis *διαγραφάριος*, *λαεντάριος*, *ελλητάριον* (u. *φαιλόνης*) uocabulis manifesto subest Latinum *-arius*, *-arium*. Nouit Du Cange *διαφενδεύειν*, cf. Hesych. *ἀντικένσωρ*, *ἀντίπανον*, ubi *ἀντι* est pro *ante*. Factum etiam est, ut contra illum canonem, quem modo attuli, uocabula in $\bar{\omega}\bar{\rho}$ desinentia sequerentur analogiam Graecam, ueluti inuenitur genetiuis *μαῖστορος* (Göttling ad Theodos. p. 244).

Similiter Latini, ut omittam per iocum facta Lucilii, Ciceronis (*fuctέον*, ad Att. I, 16, 13), Ausonii (*uῖνοιο βοποιο*, ep. 12) formauerunt e. g. *imperatorissa* (Loewe in Woelfflinii arch. I p. 24) aliaque, quae satis prope absunt a uocibus prorsus hybridis, quales sunt *holouerus*, *monoculus*, *πρωτοασηκρήτης* (primus a secretis), *πρωτοβεσθάριος* (quasi primiuestiarius), uocabulum sane, ut ait Phrynichus, *νεοχημὸν καὶ δεινῶς βάρβαρον*.

Videtur omnino uel Marciani codicis uel eius archetypi auctor Latini sermonis ualde peritus fuisse ob eamque ipsam causam interdum errauisse, ueluti ubi scripsit *ἐνδικτόν· ἔνδικτον* pro *ἔνδικον*, ob oculos uersatum est Latinum *indictum*. V. *ἀπρονόμευτος* genuinum *πρωτανευθείς* mutauit in *πραιδευθείς* (cf. *πραιδα*, *πραιδέειν*). Simili ratione in glossa *προαύλια· τὰ προαυλήματα. ὡσπερ προάμβουλα τὰ προκιθάρίσματα* detrusit uox barbara, ut uidit Schmidt, genuinam *προαμβολάς*. Glossam *ἐν Τάραντι* cum iam corruptam legeret *ἐντάραντον*, alludere ei uidebatur Latinum *intrare*: itaque addidit in fine *εἰσέρχονται. Μῶλος ἄγριος* luxauit ita, ut esset iam *μωλονάριος*, cuius corruptelae culpa praeter Latinae terminationis sonum non carere uidetur Byzantinorum *μολάριον* (mulus). In eundem censum uocandum est, quod glossam Sophocleam *μαγμόν· τὸ καθάρσιον* etc., quam integram praebet Hesychius, in Photii libro corruptam in hunc modum legimus *μάγνον· Σοφοκλῆς Ὀδυσσεῖ. τὸν μέγαν. τὸν ἀπομάσσοντα καὶ καθαίροντα*. Nihil nisi Latinum *magnum* hunc locum turbauit, cf. Naberī proll. p. 127, qui tamen p. 401 artificiosius conatur corruptelam explicare: uide Schmidti notam ad Hesychianam, quam laudauimus, glossam.

Cap. III. Auctores.

§ 6. Grammaticae Graecae ut omnino historia critica desideratur (Welcker kl. schr. II p. 544), ita etiam glossarum scriptorum. Primas quasi lineas si non historiae, attamen indicis nominum adumbrauerunt Meier op. acad. II p. 22sq., Lersch sprachphilosophie der alten III p. 61sq., Graefenhan I p. 425sq.

Cum autem in omnibus fere cuiusvis generis scriptis grammaticis Italicae Romanaeque glossae latere poterint, ego nunc in Hesychii huius notae glossas inquisiturus, qui ipsorum auctorum nomina tam saepe omisit, attulisse ex illorum numero satis habeo quos et disertis testimoniis constat Italicis linguis operam dedisse et simul scimus ab Hesychiano lexico non alienos esse. Si autem iam Aristarchi temporibus illi 'tota effuderant copiarum cornua, omnes Graeciae angulos ad uoces moresque his uocibus expressos explicandos perreptauerant' (Lehrs Arist.² p. 44), si ne barbara quidem uerba, Phrygia, Celtica, Iberica colligere detrectauerant, quid omnino admirationis habet, uel in uetustissimis glossariis si fuerunt quaedam siue Italica siue etiam Romana? Decursu autem temporum accuratiore iam instructi linguae Latinae notitia ueteres grammatici uel comparatiuae quae dicitur glottologiae initia inueniunt (Schmidt Philol. III p. 458. VI p. 666). Sed tamen caue nimium his illorum studiis tribuas. Satis enim constat Latinam linguam nihil eis fuisse nisi e Graecis fontibus delapsam aliquam atque deprauatam dialectum. *Ῥωμαῖοι δὲ φωνὴν μὲν οὐτ' ἄκρωσ βάρβαρον οὐτ' ἀπερησιμένως Ἑλλάδα φθέγγονται, μικτὴν δὲ τινα ἐξ ἀμφοῖν, ἣς ἐστὶν ἡ πλείων Αἰολίς* etc., Dion. Hal. I c. 90. Tyrannionem scripsisse Suidas tradit *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου, ὅτι ἐστὶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς*. Vide Koenium ad Gregor. Corinth. p. 606. Schaeff.

Sed ne longus sim, statim ad singulos ueniam glossarum auctores.

§ 7. De glossis comicis. Splendent inter uetustissimos auctores Lycophronis et Erathosthenis nomina (Meineke hist. crit. com. p. 10sq.). Hesychius u. *κατειλουσπιομένην* (Aristoph.

Lys. u. 722): ὁ μὲν *Λυκόφρων* . . . , Ἐρατοσθένης δέ. Italicæ autem comoediæ λέξεις Lycophronem explicasse nemo negabit. Is enim cum comoediæ prouinciam in bibliotheca Alexandrina obtinuit, tum omnino Italicarum rerum, ut iam uidimus, ualde fuit peritus. Eratosthenes uero uidetur Lycophroneis commentariis suos ut aduersarius opposuisse (Meier l. l. p. 24). Accedit in eo, qua floruit, geographica doctrina. Magis tamen disertis testimoniis ut Italicarum glossarum auctor Apollodorus, Aristarchi auditor, innotuit. Hic et Epicharmum (Heyne, Apollodorus p. 438 sq.) et Sophronem (Ath. VII p. 281 e) commentariis illustrauit Siculasque uoces non paucas exposuit (ibid. p. 309 c). Huic deberi uidentur ex Hesychianis quæ ad nummi rationem Siculam spectant. Cf. schol. Hom. E 576: ὁ δὲ Διόδωρος ἐν τῇ περὶ σταθμῶν τάλαντόν ἐστι μῶν ξ', ἢ δὲ μᾶ δραχμῶν ρ' etc. τὸ τάλαντον δὲ τὸ νῦν λεγόμενον Ἀττικόν. παρὰ δὲ Σικελιώταις τὸ μὲν ἀρχαῖον ἦν μῶν κδ', νῦν δὲ β'. δύναται δὲ εἶναι τρία ἡμιβόλια, ὡς ἐν τοῖς περὶ Σώφρονος Ἀπολλόδωρος. Addit: ἐκ τῶν Διογενειανοῦ τῆς ἐπιτομῆς Ἑλληνικῶν ὀνομάτων. Unde simul uia patet, qua in Hesychium peruenerint Apollodorea.

De Didymi postremo et Theonis lexicis comicis, quorum ipse Hesychius in epistula ad Eulogium data mentionem iniecit, nihil opus est addere. De Theone adsentior prorsus Webero Philol. suppl. III p. 541, qui Naberi (proll. ad Phot. p. 9 sq.) argumenta feliciter mihi uidetur impugnauisse.

§ 8. De glossis ethnicis. Poetae Alexandrini, quibus ἀμάρτυρον οὐδὲν αἰεῖδεν propositum erat, singularum nationum proprias dictiones undique colligere atque in ordinem redigere solebant, ut inde poemata sua peregrino quodam nitore quaesitoque cultu ornarent. In 'Lycophronis atrī latebris', ut cum Statio loquar, plura id genus Italica inueniri identidem monuimus. Non minus constat Nicandrum ex obscuris orbis angulis multa in litterarum lucem protraxisse, eodem sane consilio: uide Schneideri Nicandrea p. 208 sq. Italicæ quoque λέξεις nouisse auctorem carminis, quod Σικελία inscriptum

esset, uel per se patet ¹⁾ (Schneider p. 31 sq.). Unde Italicum puto, quod legitur ther. u. 378. 533, alex. u. 57. 331 *ράδικα*, *ράδικας* i. q. ramum, ramos. Unde glossa est Hesychiana: *ράδικες* (*ράκιδες* cod., eadem corruptela atque nonnulli libri Nicandrei) *ὀρόδαμνοι*, *κλάδοι*. Nec est casu factum, quod uocabulum praeter Nicandrum nouit unus Diodorus Siculus II c. 53, 7. Nescio igitur, an delendum sit ex Graecorum numero, quae praebet Curtius ⁵ p. 352, praesertim cum uel Tarentinos sciamus *ράδάνη* dixisse (cf. Hesych. u. *ράδανῶροι*), non prorsus illud Graecis inauditum *ράδιξ*. In ui atque potestate uocabuli Nicandrei ne haeseris: neque enim dissociabiles res uidentur radix et ramus. Sed quoniam Nicandrum singulari quoque libro collegisse ethnica glossas constat (cuius litterarum generis dux et princeps Hellanicus uidetur fuisse, cf. supra p. 280), redeamus ad glossaria.

Nihil constat de Leontini Gorgiae onomastico (Pollux IX praef.), nec certiora sunt tradita de Cumano illo uel Apollodoro uel Autodoro, qui primus scripsit *λέξιν* (Classen primordia p. 8), nec porro de Zenodoto ²⁾. Laudandus contra est Philetas (uide indicem auctorum Schmidtii p. 160), cuius in atactis Syracusanae dialecti mentionem fuisse docet fr. 16 Bach, ubi *κύπελλα* dicit *Συρακουσίους καλεῖν τὰ τῆς μάζης καὶ τῶν ἄρτων ἐπὶ τῆς τραπέζης καταλείμματα*. Audeo fidenter comparare glossas Latinas 'con-cipulabo: concidam minutatim', 'capulare: scindere, desecare etc.', Loewe prodr. p. 278. Secuntur glossaria Callimachi ³⁾, cuius praecipue uestigia legisse Hesychiani lexicī conditores Schmidt quaestt. Hesych. p. CLXXVIII docet. Spectant huc *ἔθνικα ὀνομασῖαι*, *μηρῶν προσηγορῖαι κατὰ ἔθνος* καὶ *πόλεις*, *κτίσεις νήσων καὶ πόλεων καὶ μετονομασῖαι*, *περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ποταμῶν* (*περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκουμένη ποταμῶν*), *περὶ μετονομασῖας ἰχθύων*, denique *βαρβαρικά νόμιμα*. Thoriorum dialecti in his mentionem fuisse docet Ath. VII p. 329 a.

1) *Ὀπικά* Nicandri, quae Pamphilum explicauisse Suidas docet, sunt potius *ἐφιακά*, fortasse etiam *θντικά* (Schneider p. 161).

2) Meier op. acad. II p. 23.

3) Schmidt quaestt. Hesych. p. CLIX.

Nicandri quoque, cuius de poematis iam uidimus, glossas¹⁾ Siculos maximeque Epicharmum respexisse patet ex Athenaeo VII p. 309 c, ubi una cum Apollodoro affertur. In eundem censum uocauerim fr. 139 Schn. Cumque fr. 129 τὴν φιάλην ἄρο-κλον Nicander dicat, uel ipso suffixo, quod est -κλο-, Italicam uocabuli fabricam indicat: est enim tamquam ἄρου-τρο-ν (cf. ἄρουσαν· κοτίλην. Ταραντίνοι Hesych.)²⁾. Neque ignarus fuit Italiotarum sermonis Aristophanes Byzantinus, cuius λέξεις tractauit Nauck Arist. Byz. p. 69 sq. Praesto hunc Pamphilo fuisse idem p. 78 demonstrat. Itaque Hesychianae glossae, qua explicatur Siculum ἄδρουα, Aristophanem auctorem suo iure uindicauit collato Ath. III p. 83 a Ranke de lex. Hesych. p. 100. Similiter Tarentinorum σάννορος (cf. Sannio), quod ut Rhinthonicum praebet Hesychius, Aristophanis esse glossam manifestum fit ex Milleri mélanges etc. p. 394. Postremo Aristophanis περὶ βλασφημιῶν respicit glossa λουταρεῖσμα, quam infra emendabimus.

Sequitur praetermisso Aristarcho, cuius de glossis minime constat (Lehrs Arist.² p. 45), Artemidorus, qui utrum sit diuersus ab Ephesio geographo necne, cum Meiero loco supra indicato p. 26 in dubio relinquendum esse censeo. Λέξεις illius nouit Erotianus p. 93, 4 Klein, culinarias glossas affert Ath. I p. 5 b. Hesychianum uero τιτυρίνος (τιτυρήνος cod., τιτύρινος male Soping) Artemidori auctoritate confirmat Ranke lex. Hesych. p. 103, apposito loco Ath. IV p. 182 d, ubi καλάμινος αἰλός ita appellatus esse traditur παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῦσιν et quidem ex libro, qui περὶ Δωρίδος inscriptus erat. Vides igitur: quicumque Doricae dialecti praecepta exposuerint, eos omnes Italicarum glossarum auctores non est cur non agnoscamus.

Neque fraudandus est sua laude Diodorus, non bibliothecae ille auctor, ut arbitratus est Ranke lex. Hesych. p. 113, sed Aristophanis auditor, quem nouit Athenaeus V p. 180 e

1) Schmidt quaest. Hesych. p. CLVIII. Schneider Nic. p. 203 sq.

2) Sonum o in his regionibus prope a sono u (uel v) abesse docet Boeckh metrol. untersuchungen p. 310.

(Meier l. l. II p. 28 not. 109), cuius erant *γλωσσαι Ἰταλικάι*, a Pamphilo excerptae. Cf. Ath. XI p. 479 a. 487 c, ubi Epicharmi et Sophronis fit mentio. Quoddam poculum *ἑστιακόν* dixisse Italiotas Hesychius docet: eiusdem rei testem Rhinthonem affert Athenaeus (XI p. 500 f): ad Diodori glossarium Italicum utrumque iure relegauit Valekenae ad Adonias. p. 293, qui omnino sat probabiliter iudicat Diodoro deberi, ut Apollodoro Epichar-
mea ac Sophronea, ita et horum quaedam et quae ex Rhin-
thone, Blaeso, aliis huius familiae poetis Hesychius praebet.

Denique ut ethnicae glossas absoluam, affero longo sane interuallo uetustiores hos sequentem Orum, cuius de ethnicis disputauit Ritsehl op. I p. 637sq. Huic tribuo Hesychianum uocabulum *ῥώμη* (nisi maus *Ῥώμη*)· *δύναμις* etc., collato Etym. M. p. 705, 48, ubi nomen Ori adscriptum inuenies.

§ 9. De paradoxographis. Cohaeret litterarum illud genus, quo res mirabiles enarrantur, artissime cum ethnicis. Utque horum tamquam praecursorem uidimus Hellenicum, ita paradoxographos ducit Theopompus, cuius erat *περὶ θανασιῶν* scriptum. Occupata tamen est huius disciplinae prouincia paulo post ab Alexandrinis ad inuestiganda inopinata ac mirabilia curiosissimis. Quorum in hoc genere dux et princeps est Callimachus: *θανάτων τῶν εἰς ἅπασαν τὴν γῆν κατὰ τόπους ὄντων συναγωγῆ*, cuius libri Schneider Call. II p. 14 partes statuit *τὰ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἰταλίᾳ θανάσια καὶ παράδοξα*. Irrigauit Battidae doctrina hortulos Antigoni¹⁾, historiarum mirabilium auctoris, cuius ad res Italicas spectant cap. 134. 139. 140. 154. 159, haec tamen sumpta ex Timaeo Lycoque Regino (*περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θανασιζομένων ποταμῶν*). Scripsit porro *περὶ τῶν παραδόξων ποταμῶν* Philostephanus (cf. fr. 5 sq. Westerm.), cui aduersatum esse Polemonem, Aristophanis Byzantini aequale, docet Westermann parad. p. XLIII. Nymphodoros Syracusanus *περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θανασιζομένων* disputauit (Westermann p. XXXIV). In Nicolai Damasceni *παραδόξων ἐθνῶν συναγωγῆ* Umbri occurrunt (5, 6), Lucani (7), Samnites (8).

1) Wilamowitz, Antig. Car. p. 21. Schmidt index auct. p. 74.

Sotion, a quo τὰ περὶ κρηγῶν μόνον καὶ λιμνῶν παραδοξολογούμενα ἱστορεῖται (Photius bibl. cod. 189), Italicos lacus saepissime respicit, cf. c. 7. 28. 30. 36—38. 41.

Sed mitto haec, quorum cum Hesychianis rarus tantum cernatur nexus. Abludit prope miscella historia, libri, qui sunt περὶ νομίμων καὶ ἡθῶν, similisque argumenti scripta. Affero, ut fontium similitudo conspiciatur Hesych. u. κάπια. κάπια καὶ παρὰ Καλλιμάχῳ γράφεται κόπια· τὸ ἀνεστραμμένον P, καὶ C χαρακτηρισμός, quod hinc male illatum est etiam glossae κοπιπτίας. Cf. Suet. de genere uest. p. 268 Reiff. Νομῆς ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐν τοῖς ὑποδήμασιν Ῥωμαίων τῶν πατρικίων τυποῦσθαι τὸ Ῥωμαϊκὸν κάπια (i. e. C, centum), ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔστι ἥώ (100).

§ 10. Iam ut ethnographica disciplina ad rerum historiam aberrans res pusillas, curiosas, mirabiles profudit, ita artis grammaticae societate nixa melioris notae studia propagavit, quaeque non in colligendis singulis uocabulis, sed in uariis dialectis copiose enarrandis uersarentur. Doridis auctores iam commemoravi (p. 295). Heraclidem quendam, qui de Tarentinorum dialecto scripsit, nouit Eustathius ad Od. p. 1654, 23. Philoxenus Syracusanorum exposuit dialectum ¹⁾, eorundem Trypho adiunctis Himeraeis et Rheginis ²⁾. De Seleuco, cuius uel γλωσσαι uel περὶ τῆς ἐν συνωνύμοις διαφορᾶς qui fuerunt libri, Messapica Hesychio suppeditauisse uidentur, audi Schmidium Philol. III p. 436 sq., Mommsenum, uenterital. dial. p. 70 sq. Βρέντον γὰρ παρὰ Μεσσαπίοις ἢ τῆς ἐλάφου κρηγῆ, ὡς Σέλευκος ἐν δευτέρῳ γλωσσῶν, Herodian. I p. 367, 3, βρέντον· ἔλαφον, Hesychius. Prope rursus accedunt talia ad glossarum auctores. Quapropter hic statim subiungam Dorotheum Ascalonitam, qui Augusti fere temporibus uixit (Meier l. l. p. 43. Etym. M. p. 87, 48. Hesychius u. ἀμυγροεῖν), quemque Photius bibl. cod. 156 περὶ τῶν ξένως εἰρημένων λέξεων κατὰ στοιχεῖον scripsisse tradit. Sed iam deuenimus ad tempora, quibus non Italica, sed Latina, nec singula tantum uoca-

1) Suid. s. u.

2) Suid. s. u.

bula, sed uniuersae linguae praecepta a Graecis grammaticis, quorum haud pauci tum Romae litteras docebant, explicarentur. Vide Schmidium Philol. III p. 458. VI p. 666sq., Didymi fragm. p. 346.

Ac primus quidem ex eorum numero uidetur Hysicrates fuisse, Varronis fere aequalis, qui teste Gellio XVI c. 12, 6 scripsit super his, quae a Graecis accepta sunt (Lersch l. l. III p. 167, Schmidt Philol. IV p. 630). Sequitur Seleucus Homericus, de quo iam diximus, qui de Hellenismo cum scriberet, Latinae quoque linguae mentionem iniecisse traditur (Ath. IX p. 398a. Schmidt Philol. III p. 458)¹⁾. Philoxeni deinde *περὶ Ῥωμαίων διαλέξεως* exstant plura fragmenta, collecta a Schmidtio Philol. VI p. 664. Philoxeno debetur Hesychniana glossa *σέξ[ε]στος* (cf. Etym. Gud. p. 414, 40). Exscripsit Philoxenum Orus (Etym. M. p. 610, 54), cuius glossam in suum usum conuertit Orion p. 112, 11, unde sua rursus hausisse uerisimile est Etymologum Gudii. Philoxeno porro deberi uidetur, quod Hesychnius u. *κορώνη* addit, *καὶ εἶδος στεφανοῦ*, collato Etym. M. p. 531, 2 (cf. Apionem apud Ath. XV p. 680 d). Quamquam subesse possunt uetustissima Italica, cf. Sophron. fr. 97. 100. Ahrens.

Tyrannionem porro, Terentiae libertum, *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου, ὅτι ἔστιν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς* disputauisse tradit, ut iam uidimus, Suidas, cuius tamen uerba desperata corruptela obscurata sunt (Planer de Tryannione [1852] p. 29).

Περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίους ἀναλογίας siue de Latinitate erat opus, notum Prisciano XI p. 548, 10 H. (Lersch l. l. I p. 144), Claudio cuidam Didymo incertae aetatis grammatico attributum a Suida, quem secuti sunt Ritschl op. I p. 188 (aliter tamen ibid. p. 115) et O. Schneider zeitschr. f. d. alt. 1855 p. 239. Haud improbabili tamen ratione Chalcentero uindicauit librum Schmidt Didym. p. 346. Ceterum quae eius fuerit indoles, satis apparet ex Prisciano (VIII p. 445, 15 H.), qui Didymum osten-

1) Errauit igitur Mommsen 'unterit. dial. p. 85', cum Seleucum Graeca tantummodo tractauisse ideoque Messapios Graecae stirpi attribuisse, non Italicae statueret.

dere dicit 'omnia, quae habent in arte Graeci, habere etiam Latinos', uel 'in omni parte orationis et constructionis analogiam Graecorum secutos esse Romanos' (idem de fig. num. p. 408, 7). Quod autem Graece conscriptum huius libri frustulum seruauit Priscianus (de fig. num. p. 411, 17), eius ope Didymi auctoritatem fortasse uindicemus eis Hesychii glossis, quae, exceptis sacris quae dicuntur glossis, ad Romanorum rem nummariam pertinent. De quibus infra accuratius erit dicendum.

Ac ne Iuba quidem, infinitae doctrinae ille rex, Latina studia neglexit. *Ἐν ταῖς ὁμοιότησι* comparat Romanorum *στροϊκτώρα* cum Graecorum *τραπεζοκόμῳ* (Ath. IV p. 170 e). Verba fecit de Februario mense (ibid. III p. 98 b). Ne quis tamen nimium tribuat illis comparatiuae artis praecursoribus, locum apponam Plutarchi Num. c. 13: (ancilia) *ἀγκύλια καλοῦσι διὰ τὸ σχῆμα . . . ἢ διὰ τὸν ἀγκῶνα, περὶ ὃν περιφέρονται. ταῦτα γὰρ ὁ Ἰόβας εἶργχε γλιχόμενος ἐξελληνίσαι τοῦνομα*. Ipse tamen Plutarchus dubitare uidetur, *εἰ δεῖ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον ἐξάγειν τοῦνομα*. Haud magis scita haec sunt, quam quod Dion. Hal. I c. 13 Aborigines comparatis uerbis *ὄρος* et *γίγνεσθαι* dictos putat *ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὄρεσιν οὐκίσεως* uel in Etym. M. p. 707, 30 *σακέρδως* est *σάκρα* (i. q. *ἱερά*) *ἔρδων*. Iure risit Lamprias (Plut. quaest. symp. VIII c. 5, 1) huiusmodi originationem Latinarum uocum *τοσαύτης ἀδείας τῷ φλυαρεῖν δεδομένης*.

Apionis postremo, cuius de 'multiplici et circumforanea' doctrina audi Lehrsium quaestt. ep. p. 24, *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου* librum fuisse testis est Athenaeus XV p. 680 d.

Nec tamen in eis grammaticis, quos protuli, acquiescendum est. Fuisse enim illis temporibus in omnibus fere cuiusuis generis scriptis grammaticis comparandae linguae Latinae occasionem demonstrat e. g. Irenaeus siue Minucius Pacatus, qui in libro, quem *περὶ Ἀττικῆς συνηθείας* scripsit, disputauit de uocabulo *καπετώλιον* (fr. 7, Haupt op. II p. 437). Contraria ratione etiam in illis *περὶ Ῥωμαίων διαλέκτου* libris multa tractata erant ab ipsa Latina lingua aliena. De Philoxeno qui-

dem hoc confirmant testimonia a Koenio collecta, uide praef. ad Schaeferi Gregorium Corinth. p. XVII sq.

Coepit omnino latius iam patere Latinae linguae apud Graecos et notitia et usus. Adduntur Graecis uocabulis explicandis passim Latina. Cf. Ath. II p. 56 a: ἐλάαι ταύτας Ῥωμαῖοι δρύππας λέγουσιν (drūpas), id. III p. 111 c: πανός, ἄρτος, Μεσσάπιοι . . . καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πάντα τὸν ἄρτον καλοῦσιν. Herodianus I p. 303, 9: γράφεται δὲ καὶ Μάντονα τῆ τῶν Ῥωμαίων ἔθει. Idem formas nouit Ἰταλικῶς (II p. 753, 7) uel Ἰταλικώτερον (II p. 592, 8) fictas statuitque συνήθειαν quandam Graecorum ἀπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου oriundam (II p. 13, 22).

Talis igitur cum fuerit horum studiorum condicio, non uideo, cur cum Schmidtio non dico ab Hesychio, sed a Diogeniano omnes omnino glossas Romanas quasi sordes quasdam, quibus inquinentur Περιεργοπενήτων limpidi latices, abluamus. Admodum laudandum est cautum hac de re Weberi iudicium (Philol. suppl. III p. 621): 'auch glossae Romanae gehörten zum Diogenianischen bestande, weil sie in quellenglossaren vorlagen'. Nec ipse Schmidt hoc prorsus neglexit, quippe cuius sit uol. II p. 558 docta obseruatio deesse Hesychio glossam Κυρίνος (Quirinus), quam ut Diogenianeam affert Lydus de mag. III c. 5. An censes ipsum Hesychium distincte negare Diogenianum Latina exhibuisse, cum dicat: πάσας τὰς σποράδην παρὰ πᾶσι κειμένας λέξεις συναγαγών . . . συλλήβδην ὁμοῦ οὐδεμίαν λέξιν παρέλιπε, οὔτε τῶν παλαιῶν, οὔτε τῶν ἐπ' ἐκείνου γεγενημένων? Cuius in loci interpretatione mirum in modum fallitur Weber l. l. p. 540, λέξιν de editis illa aetate lexicis intellegens. Obstant uel quae paulo supra leguntur: τὰς παρὰ πᾶσι κειμένας λέξεις συναγαγών. Verum iam pridem uidit Pearson aduers. Hesych. p. VIII, quem secutus est Bernhardy praef. ad Suid. p. XLI. 'Diogenianus cum generale lexicon primus conficeret, . . . et ueterum et sui temporis uocabula coniunxit'. Diogeniani uero aetate, quas 'modo natas' λέξεις Graeci inuenerunt, quidni potuerint esse Romano fonte delapsae?

Et Hesychium quomodo censemus de Latinis iudicasse? Audi modo, sis, indefessi laboris uirum: λέξιν μὲν οὐδεμίαν παρέλιπον κειμένην ἐν αὐτοῖς (sc. in subsidiis, quae praesto erant), ἀλλὰ καὶ πλείστας οὐχ εὐρῶν προστέθεικα. Quid, quaeso, obstat, quin, Diogeniano quae tribuere nolimus, ea uindicemus saltem Hesychio? Profecto nihil, nisi caecutio. Esto igitur lexicī conditorum, quodcumque non posse ab eis profectum esse demonstrari nequit.

Quamquam duae manent difficultates, quas satis me soluturum esse minime promiserim, una diiudicandi inter Diogeniani et Hesychii farraginem, altera remouendi, quae tam malae notae tamque nouicia sunt, ut ne Hesychio quidem, quamuis incertae aetatis hic sit, digna esse uideantur.

Sed nondum nomen meum soluo. Addenda sunt quaedam alia Romanarum glossarum genera, quae cur nunc demum sequi uoluerim, mox apparebit.

§ 11. De glossis medicis. Quid sit causae, cur in medicorum ἐπιστημονικὰς λέξεις iam pridem uoces Romanae irrepserint, cognoscimus ex Plinio nat. hist. XXIX c. 1, 6, 12sq. qui iam anno 219 a. Chr. e Peloponneso quendam medicum Romam uenisse narrat dicitque usque ad sua ipsius tempora totam hanc artem exercendam Graecis relictam mansisse. 'Solam hanc artium Graecarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu. Paucissimi Quiritium attigere et ipsi statim ad Graecos transfugae: immo uero auctoritas aliter quam Graece eam tractantibus etiam apud imperitos expertesque linguae non est (ibid. 8, 17).' Ultima, opinor, uerba indicant, cur in hac arte Latina quaedam inueterauerint et quidem desumpta ex lingua uulgari. Unde intellegendum erit illud *ingrusia*, quo de uide Buechelerum Rh. M. XXXIX p. 419.

De ipsa medicorum glossographia non est meum disserere. Hoc constat, Diogenianum collegisse etiam τὰς παρὰ τοῖς ἱατροῖς γλώσσας fructusque hos percepisse maxime ex fecundissimis hortis Didymeis. Cum autem ex eodem auctore, quo Diogenianus, pendeant etiam Erotiani quae exstant excerpta

(Klein praef. p. XIV. XXXVIII), cumque his — licet in Hippocrateis uersentur —, non desint uocabula Romana ¹⁾, etiam quaedam Hesychiana id genus medica redire statuimus ad Diogenianum perque hunc ad Didymum.

Sed sunt aliae similis argumenti glossae, quas iure expelli uel ex Hesychio facile confiteor; explicationes dico nominum plantarum, quarum continuum specimen exhibet Tittmann praef. ad Zonar. (fin.), *λέξεις ἰατρικοῦ βιβλίου καὶ ἐρμηνεῖαι βοτανῶν*, in quibus occurrit e. g. *ῥοσμαρίνον· δένδρολίβανον*. Infimam esse harum collectionum aetatem et ex Hesychianis quibusdam exemplis infra apparebit et demonstratur Tittmanni glossa *λεικόιον*, quod Graecum uocabulum Graece explicauisse sibi uidetur auctor per *βιόλα λευκή*.

§ 12. Hinc commodus fit transitus ad genus glossarum non minus ab Hesychio alienum, earum, quae ad iuris prudentiam pertinent, quarum collectiones Iustiniani fere aetate coeptas esse confici satis constat. Nam quod Schulting Leonis demum imperatoris temporibus eas attribuit, 'quia Basilica ab illo publicata glossae respiciunt', diu explosum est. 'Solebant enim Basilicorum architecti, si quae uoces Latinae, cum technicae essent, a Graecis Iustiniani temporum antecessoribus in Graeca legum explicatione in usu retentae essent, eas ipsas uoces Graeca translatione donare et in Basilicorum contextu collocare. Unde factum est, ut in scholiis Basilicorum, quae ex uetustissimis legum Iustiniani uersionibus uelut Stephani Cyrilli, in Basilica migrarunt, Latinae uoces saepe multumque ponerentur, cum tamen Basilicorum contextus Graecam earum habeat uersionem' (Heimbach, obs. iur. Rom. p. 3 not. 9). Videmus igitur illas ab uno ad alterum traditas collectiones multo Basilicis uetustiores esse. 'Qui tamen eiusmodi glossas primi composuerint, non constat. Immo alius post alium homo doctus indoctusue eas auxit et interpolauit, ita ut farrago a uariis collecta atque a librariis paulatim corrupta ad nos peruenerit'

1) p. 193, 12 Kl.: *κοινίλων*, omissum tamen in Hesychio u. *λεβηρίς*. p. 56, 4 *τοῖρα* (torta).

(Weber, de Latine scriptis etc. III p. 14). Re uera in his 'magis scholiis quam glossis' (Cuiacius in Ottonis thes. iur. Rom. III p. 1699) sunt permulta errata, male scripta, peruerse explicata. 'Satis passim perspicere licet, non parum titubasse horum interpretamentorum compilatores, dum uerba Latina Graecis litteris conati sunt exprimere' (Schulting, Ottonis thes. III p. 1702). Unde non pauca a Latina in Graecam pronuntiationem aberrauerunt, ueluti, ubi *ἀσολοιτιῶν* (*absolutio*) legimus, Graecum quidem β illa aetate ad *v* litteram quam proxime accessisse facile concedamus, Latini eiusdem soni pronuntiationem minime inde aestimemus.

Edita sunt glossaria nomica in Labbaei glossariis inde a p. 247, repetita in Ottonis thes. III p. 1702 sq. Quaedam deinde specimina praebent Tittmann praef. ad Zonar. p. XXXIX et Bekker anecd. III p. 1097 (*Ῥωμαϊκὰὶ λέξεις ἐν τῷ νόμῳ ἐγκείμεναι*). Complura uero inedita adhuc latent, ut diiudicari nequeat, utrum spectent Hesychianae copiae ad certam quandam collectionem necne. Interpolatori uero tam nouicia deberi, non ipsi Hesychio, nemo non concedet. Proinde, cum praeterea nec ipse sim harum argutiarum satis peritus et uideam ne iuris quidem consultos multum curare istas quisquillas, omnes iam unius faciemus assis satisque habeamus a melioris notae societate eas segregauisse. A Latina Diogeniani et Hesychii doctrina 'dolus malus et iure consultus abesto'!

Nec minus abesto, quem statim subiungam, Byzantini imperii multifarius ille et sexcentis gradibus distinctus dignitatum, honorum, officiorum munerum ordo aulicus. Unaque cum eo ualeant, quae ex sermone cotidiano Hesychio inculcata sunt, grammatico quidem ac lexicographo non inutilia ad cognoscendam linguam uulgarem, Diogenianei tamen operis nitidae texturae panni adsuti uilissimi.

Nec maioris momenti faciemus scripturarias quae dicuntur glossas, quas collegit Ernesti, 'glossae sacrae Hesychii', Lipsiae 1785. Spectant haec interpretamenta non ubique ad ipsa uel septuaginta uersionis uel noui foederis uerba, sed ad uarias haud raro uariorum interpretum, Aquilae, Symmachi,

Theodotii explicationes, maxime uero ad hexapla Origeniana (Ernesti p. XXIV). Latina autem comparere uel in LXX uersione ne mirere, textus hic sollemni auctoritate numquam sanctus foedissimis temporum decursu maculis adpersus est, nec tollit, sed auxit hanc deprauationem quantumuis docta et laboriosa editio Origenis (Frankel, vorstudien zu der LXX. [Lipsiae 1841] p. 59, 63). Praeterea huc faciunt ineptae de Philadelpho fabulae, qui cum 'omnium gentium ac linguarum quae habere potuit docta uolumina, in suam linguam fecit ab optimis interpretibus conuerti' (schol. Plautin.), dicitur etiam quaedam Latine scripta Graeca interpretatione conuersa bibliothecis suis inseruisse (Graefenhan I p. 78).

Prorsus autem diuersam esse rationem Latinismorum, qui in noui foederis libris occurrunt iam supra indicauimus. Addo tamen hic, non defuisse, qui docerent Marci euangelium Latine primum et quidem Romae conscriptum esse, deinde Graece uersum Aquileiae (Weber de Latine scriptis etc. IV p. 91, Woelfflin, arch. II p. 324). Abiudicandas uero omnino sacras glossas esse a genuino saltem Hesychio iam Bentleius (Schmidt quaest. Hesych. p. VI sq.) et Alberti uiderunt, quibus adstipulatus est Welcker kl. schr. II p. 550. Nec debuit eorum argumenta Ernesti impugnare. Cui etiamsi concedi potest ex ordine confuso glossarum nimium conclusisse Bentleium (cf. Schmidt quaest. Hesych. cap. VII), tamen Alberti quod monuit, in epistula Hesychiana illarum glossarum mentionem non fieri, id grauissimum stat argumentum. Aut enim fuit Christianae fidei addictus Hesychius, aut non fuit. Si fuit, censesne eum, quam Christianis scriptoribus nauasset operam, eam aut omnino silentio praetermisisset aut indicasse his tantum uerbis: *πλείστας οὐχ εἰρῶν προστέθεικα*? Si non fuit, quo omnino consilio recepit glossas sacras, tanta praesertim multitudine? Nam quod Ernesti uoluit, post absolutum opus postque conscriptam epistulam addidisse illas Hesychium, id quam debili uel nullo potius argumento nitatur, nemo non uidet.

§ 13. Priusquam huius partis finem faciam, dicam, quod mihi sat notabile uidetur, comparere interdum in Hesychiano

lexico continui alicuius glossarii Latino-Graeci uestigia. Sic se excipiunt glossae *ξεκτός, ξεκτών*. Glossae *ξεφούγια* explicationem turbant, quod paulo supra exstitisse uerisimile est, *ξεπούδιον*, acciditque simile aliquid s. u. ἤδικτον. *Σαίκουλουμ· χρόνος, σάκκος, Ῥωμαῖοι*: occurrunt extemplo:

σαίκουλουμ· χρόνος
σάκκουλουμ· σάκκος, nisi mauis
σάκκος·, Ῥωμαῖοι.

Haud longo deinde intervallo leguntur *δηλάτωρ, δηληγατιῶν, δηνάριον, δημορτάτος, δηφένσωρ, διεφένσωρ, δικάτωρ, δούξ* nec aliter se res habet in littera *κ*. Ubi postremo in Hesychio *πριμικήριος* est, Suidas et Fauorinus praebent: *πριβάτον, πριγκιπες, πριγκιψ . . . πριμιγγιλίων* (priuilegiorum), *πριμικήριος, πριμολοκάριος, πριμοπιλάριος . . . Πρίσκοξ*.

Quod si et *δηφένσωρ* et *διεφένσωρ* suo utrumque loco positum inuenimus, non continuo sequitur fontium diuersitas. Demonstrat enim H. Weber, Philol. suppl. III p. 611, Hesychianum lexicon, iam pridem corruptum mutilatum turbatum additamentisque auctum *διόρθωσιν* aliquam esse passum eamque eo consilio factam, ut litterarum restitueretur integra series. Ita fit, ut uel apertissima menda et fere monstra ordine alphabetico quasi modesta ac decora ueste induta asterisco notare censor criticus haud raro omittat. In *ἄτιματα* (*καθάρματα*) quamquam nihil nisi corruptum *ΛΥΜΑΤΑ* latere Ruhken uidit, tamen sub *α* littera exstat glossa. Non alia est causa, cur diuersis locis posita inueniamus *δηλητήριον* et *διλητήριον, δηφένσωρ* et *διεφένσωρ*. Potuit autem in hac textus clade perfacile etiam illud fieri, quod miror in Hesychio accuratius neminem demonstrauisse, ut quaedam uocabula de lemmatis sede depulsa in explicationem migrarent. Vide e. g. glossam:

ἀμυντήριον· ξίφος δίστομον. ἢ βάκλον ἢ τι τῶν πλιητόνων.

Cum hac compara glossam:

γαῖσος· ἐμβόλιον ὀλοσίδηρον καὶ ὄνομα ποταμοῦ. οἱ δὲ μισθὸν ἢ ὄπλον ἀμυντήριον.

Utrum in glossa priore *ξίφος δίστομον*, an *ἀμυντήριον* censes lemmatis loco dignum esse? Profecto *ξίφος δίστομον*. Quae tamen secuntur, *βάκλον ἢ τι τῶν πληκτόνων*, cum ad solum *ἀμυντήριον* spectare possint, intellegimus simul Latina uocabula ex parte esse post illam *διόρθωσιν* addita. Ab Hesychio sane huiusmodi additamenta aliena sunt.

Ceterum permutari interdum lemmatis et interpretamenti sedes in Cyrillo quoque constat (Loewe prodrom. p. 216), cuius permultae glossae nunc Graeco-Latinae olim fuerunt Latino-Graecae. Idem puta accidisse passim in Hesychianis, ueluti

ἄμαξα· κάριον (*ἀμαξακάριον* corrupte cod.), *ἄμαξα*,
sane pro:

κάριον· ἄμαξα.

Item *ἡμίονος· βουρδῶν* (*μουσμῶν* cod.) ἢ *μοῦλα* pro:
βουρδῶν ἢ μοῦλα· ἡμίονος.

Quis enim umquam uel infimae aetatis Graeculus uocabulum *ἡμίονος* ut obscurum explicatione donauerit?

Alia tamen ex Latinis mera sunt additamenta uel sciolorum quorundam, qui utebantur Hesychio, uel etiam librariorum. Vide glossas:

Κονείδης· Θησέως παιδαγωγός [καὶ μαῖστωρ]
σκυτεῖς· σαγγάριος [καὶ καλιγάριος].

S. u. *ἵπποφόρβιον* legebatur *ἀγέλη ἵππων*. Interpolator, cui ob oculos uersabatur *φορβειά*, prorsus inscite scripsit *ἵπποφόρβιον· καπίστριον* (*capistrum*) ἢ *ἀγέλη ἵππων*. Cf. *καπίστριον φορβειά ὄνον* (*ἵππον* Suid., *περιστόμιον* Etym. M. p. 798, 32). Ἐπ' *αὐτογράφῳ* deprehendimus interpolatorem s. u. *ἀκίδας*, ubi Hesychius: *τοῦ βέλους τὰς ὀξείτητας. Αἱ σαγίται καλοῦνται ἢ λογχάρια* addit unus e Cyrillis Schmidtianis. Alia uide apud Nauckium Arist. Byz. p. 81. 84.

II.

Cap. I. Diogeniānea.

§ 1. Vetustissima Italica. A) Glossae comicae (cf. I § 7).

Ἄλληρον· λάχανον. Ἴταλοί.

allium.

Quae secuntur, cum praeter ἀλαντόπολις, manifeste corruptum ex ἀλλαντοπόλης, haud facile expediās, omnino omittere satius duxi. Habet Hesychius: ἄγγλιθες, ἐξ ὧν ἡ κεφαλή συνέστηκε τῶν σκορόδων et: ἀγλίθια· σκόροδα. Nonne ex his optime explicatur Lat. *allium*¹⁾, tamquam **aglīum*, elisa gutturali, ut in *filum*, **fig-lum* (Froehde, Bezzenb. I p. 249), *exilis*, **exīg-lis*. Contra recentior forma *allium* eandem adsimilationem exhibet quam Graec. ἀλλᾶς, ἀλλήεις etc., an Graeci uocabuli imitatione, non diiudicauerim. Quamquam nihil opponeret, si quis afferret nomina *Allius*, *Allia* (cf. Cret. Ἀλλαρία). Dicebant enim *Alies* Picentes (Zvetiaeff inscr. It. med. no. 1, 7).

Ipsum uero Hesychianum ἄλληρον erit fortasse, qui comparato Dor. ἀλλᾶς et Hom. Βορρῆς I 5 (V 195) malit ἀλλῆρον scribere, sed peruerse. Contra cum Lobeck, litt. anall. Wolf. III p. 61, pro ἀτταγᾶς dici affirmet ἀτταγῆρον, -ῆρος (cf. Τιτήρον, -ῆρος) eamque formam, Ionicae similem, uulgo receptam dicat, ego malim in Hesychio ἀλλῆρον referamque glossam ad Ionicas quae in Sicilia fuerunt colonias (Thucyd. VI c. 3. Castelli inscr. Sic. p. XX), quarum de miscella, ut ita dicam, dialecto uide Arentem de dial. Sic. p. 4.

Comicam agnoui glossam, cum notum sit, quam frequens sit comicis τὸ σκόροδον. Medicam tamen si quis malit, non repugnem. Ἄγγλιθες enim nouit Galenus expl. uoc. Hippocr.

Ἀπεκέλλεθρον· ἀπέκλεψαν, quibus statim subiungam:

*ἀκελλεῖά· ἐκλεψαν. οἱ Ταραντῖνοι (sic. Vide Schmidii ed. min.) et:

ἐκκεκελλήρικρον· ἐκκέκληκρον.

1) Brambach, neugestaltung d. lat. orth. p. 136. Ceterum simile aliquid sensisse inuenio Hehniū, kulturpflanzen³ p. 175.

Disiungam *κέλλια* et *κέλλας*, uocabula Byzantina, addita glossis *δώματα* et *τὰ στέγη*.

ἀπεκέλλερον, quod malo *ἀπεκέλλειρον* legi, et *ἐκκεκελλήρικεν* formas esse puto uerborum *ἀποκελλείρω* et *ἐκ-κελλήριζω*, a quibus remouenda esse *κέλλω*, *ὀκέλλω*, *κίλλι-κύριοι*, *κίλλι-ούρος* (cf. *mota-cilla*)¹⁾ ex Hesychii explicatione satis, opinor, apparet. Contra est thema *καλ*, unde descendunt *καλιά* et *cella*²⁾, quae dicta est, 'quod ea *celantur*, quae uolumus esse *occulta*' (Fest. p. 66). Umbrorum *carsom*, ut **calom*, *cellam* interpretatus est Buecheler Umbr. p. 49. *Cela* Falisci dicebant (Zvet. no. 47. 48). Ad Graecorum *καλιά* cum Umbrica propius accedit forma Osca *kaïla*, Zvet. inscr. Osc. no. 62, 6 (Corssen eph. ep. II p. 167. Buecheler Jen. litteraturzeitg. 1874 p. 610. Corssen Philol. XXXV p. 124). Campanorum denique erat oppidum nomine *Cel-enna* (Verg. A. VII u. 739). Cf. Lat. *colo* (**quel-o*), *in-quil-inus*, *domi-cil-ium*. Cum igitur in Italia latius regnet haec stirps quam in Graecia cumque *e* uocalem induxerint soli Itali, in Hesychianis glossis facile mecum agnoscas Italiotarum *λέξιιν κωμικήν*. Vulgarem aliquam formam subesse docent Byz. *κελλαρικόν· κεκρυμμένον* (glossae iuris). Francogall. *cellérier* (*cellerarius*), Alban. *celéri* (Miklosich, denkschr. d. Wiener akad. XX p. 13), nostrum '*keller*'.

Ad explicationem Hesychii apte affert Perger Ter. Eun. u. 310: 'quom in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum'. Unde pro *ἐκκέλληκε* malim *ἐκκέλληκε* de *κλειω*, *κλήω* (Veitch p. 373).

Vides igitur ingeniosius quam uerius esse Meinekii *ἐκκεκλήτικεν*, uel Schmidtii *ἐκκεκιλλικύρικεν* eiusdemque (Philol. XIV p. 470) pro *ἀκελλεά* etc. inductum: *ὠκέλλε· ἀνέβλειψεν*. Quamquam, nisi mirum in modum detortam a comicis uocem statuere licet, ne ego quidem corruptela plane desperata laborare illud *ἀκελλεά* negauerim. Fortasse subest *ἀνακελλ-*, uel *ἀποκελλ-*, cf. *ἀγέτρια* (*ἀναγέτρια*), *ἀμώσας* (*ἀνεμώσας*), p. 276. Sed nolim grammaticam *παρά πάσας τὰς ἐπιστήμας θρασύνε-*

1) Curtius⁵ p. 146.

2) Ibid. p. 140.

σθαι, quapropter cum Sexto Empirico dico: ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ τοῦ συγγραφέως διάνοια καὶ διὰ τοῦτο ἄχρηστος ἢ γραμματική.

Incertus haereo, comicisne an ethnicis adiungam glossam, quae sequitur:

Βαννάται· αἱ λοξοὶ καὶ μὴ ἰθυτενεῖς ὁδοὶ παρὰ Ταραντίνους. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ βάννατροι.

Cyrilli Dresdensis βαμβάκης· ὁδός. στράτα admodum dubito num iure comparetur. Sed venit in mentem Tarentinorum illa κατὰ τύπον Ἰταλικόν facta adsimilatio, qua *nd* fit *nn*, quamque iam supra explicauimus (p. 272). Itaque eliciendum erit thema aliquod *band-*. Radix est *gva* (cf. *am-bu-lare*), quae adsumpsit ab una parte *r* (*gur*, cf. *būra* 'krummholz'), ab altera parte *nd*, *band*, cuius cum uerbo *bē-tere* eadem fere est ratio atque *pa-ndo* cum *pa-teo*. Eiusdem radicis sunt *ban-nicae* uites, quas nouit Plin. nat. hist. XIV c. 3, 7, 37 agroque addixit Umbrico Meuanati Picentino, ubi uel maxime illud *nn* inueniri uidimus. Vitis autem, ut et ipsa descendit de radice *wi*, in qua est flectendi notio, ita epitheton quoque facile patitur, quod descendit ab eiusdem fere significationis themate *band*. Animaduertas Hesychii explicationem ὁδοὶ λοξοὶ καὶ μὴ ἰθυτενεῖς. Nescio, an adiungam fontis *Bandusiae* nomen (*Πανδοσία* rec. interpr.) et oppidi *Bantiū*. Oscum enim *Bansae* (cf. Umbr. *Fiso* = *Fidius*, Sab. *Clausus* = *Claudius*, *Βάνδιος* Plut. Marcell. c. 10) suppeditare uidetur formam **Bandium*¹⁾ (Aufrecht u. Kirchhoff 'Umbr. sprachdenkm.' II p. 187).

Βλεννόγ, p. 275. Βλιτάς etc., p. 275.

Βυτίνη· λάγνος ἢ ἀμῖς. Ταραντῖνοι.

Cf. *πτίνη*· *πλεκτή λάγνος . . . ἢ ἢ ἀμῖς* (Aristoph. fr. inc. 244). Sic Siculi pro *πατάνια* (paruae patinae) dicebant *βατάνια* (Hesychius sub utraque uoce), quod ut rusticum reprehendit Pollux X § 107. Alia mutationis, quae est inter *β* et *π* litteras, exempla attulit Curtius⁵ p. 537 sq.

1) Fortasse huc pertinet etiam *βανούς* (*βαννοῦς*)· ὄρη στερογγύλα.

Nouit lingua rustica uocabulum. *Βούτιης* (buttis): doga. Vagna seu cupa: *βούτις μεγάλη*, ἦν *τινες γαῦλον καλοῦσιν*. *Βουτιοποιός*: dogarius. *Βούτιον*: cupella. Glossae sunt Labbaei. Hinc Romanensium sunt: *bolte*, *boute*, nostrum: *böttiger*. Groeber, Woelfflinii arch. I p. 254. Videtur igitur uocabulum Italicum esse et per Italicam comoediam uiam sibi parauisse in Atticam. Certius nihil ausim. Unum addo, confirmari meam sententiam, qua Graecis uocabulum aduenticium esse contende-
bam, uel inconstantia illa initialis litterae ceteroqui rarissima.

1. Ἑμίνα· κοτύλη,
2. ἰμίνα· χοϊνίξ,
3. ἰμίνη· κοτύλη,
4. ἰνμίνα· ἐνῆμισι.

De hemina cf. Hultsch, metrol. p. 95.

Ex Diodori glossis Italicis (cf. p. 293) appositis locis Epicharmi et Sophronis (Epich. fr. 91 b. Sophr. fr. 70 Ahr.) Pamphilum sua de uoce hemina sumpsisse affirmat Ath. XI p. 479 b.

Errat autem Herodianus I p. 258, 19 ut Italicum uocabulum coniungens ἤμινα cum *Σαβίνα*, *Φανστίνα*, *Ἰουστίνα* etc. Agnoscitur enim uel spiritu initiali Graeca origo (Saalfeld tensus Italogr. p. 537. Weise 'Griech. wörter im Lat.' p. 62 not. 5).

Descendit autem ἤμινᾶ ab ἤμί (inde est τὸ ἥμισυ τοῦ ἐκτέως i. e. 1 κοτύλη) terminatione rursus κατὰ τύπον Ἰταλικόν adsumpta (cf. *bīni*, *trīni*). Herodiani autem aetate uel ἤμινᾶ erat, properispomenon.

In gl. 2 et 3 merus librariorum itacismus subesse uidetur, item in gl. 4, sed paulo alia ratione. Lego enim: οἰνὴ ἤμινα (ἰνὴ ἰμίνα)· ἐν ἥμισυ. De οἰνὴ (ūna) uide Curtium⁵ p. 320. Ἔστι δὲ καὶ οἰνὴ παρὰ Ἴωσι μονάς, Pollux VII § 204. Itaque in frustulo illo etiam hoc Italicam uocabulorum fabricam indicat, quod οἰνός, οἰνὴ usurpatur prorsus aequae atque Lat. *oinos* (unus): οἰνὴ ἤμινα est 'una dimidia', i. q. ἐν ἥμισυ.

Ἐρύκαλον· τὸν Ἡρακλέα. Σώφρων ἐποχοριστικῶς.

Nihil opus est coniecturis Ἐρυκλον uel Ἐρυλλον. Anaptyxin potius uocalium animaduerte per Italici oris mollitiem inductam. Alludit quam proxime Tuscum *Heraceli*, Fabretti C. I.

It. no. 2528. Ceterum uti poterat glossa Iordan krit. beitr. p. 15 sq.

Κάλτοι· ὑποδήματα κοῖλα, ἐν οἷς ἰππεύουσι. calcei. *Καλτίον* meminit Rhintho apud Poll. VII § 90. *κάλτιον· τὸ ὑπόδημα*, Bekker anecd. I p. 101, 13. Quare non uideo, cur offenderit in *κάλτιον*, scriptura librorum Plut. Aem. Paul. c. 5, Sickinger l. l. p. 18. Hesychianum tamen *κάλτοι* nolim mutare. Potuit enim Pollux in Rhinthonicam formam uulgare illius aetate deminutium suo Marte inducere.

τ pro c uicina littera l positum nescio an sui similem habeat glossam: *σπέτλον*: speculum. 'Fulcrum calcis' uel — sit uenia uerbo — 'stapiam' significare calceum nihil sane miri habet. Vindicat potius Rhintho hunc uocabuli usum priscae Latinitati ¹⁾.

1. *Κάρκαρα· †οὔλα ὁ διήτω. καὶ τὰ ποικίλα τῆ ὄψει καὶ †ἐπιτυρά Σιμονίδη. ἔνιοι τοὺς μάνδρας. †Πίνθων καὶ τῆ οὐρανία ἤρι.*

2. *κάρκαροι· τραχεῖς καὶ δεσμοί.* carceres. Photius: *κάρκαρον· τὸ δεσμοκτήριον. οὕτως Σίφρων.* Recte igitur Ahrens II p. 393: 'uox Italicis deberi uidetur. Nam quae apud Graecos similia sunt, diuersam potestatem habent', scilicet *καρχαίρω*, quod ex aurium prouincia ('permixtum sonum edere', 'dröhnen') transit ad oculos (*τὰ ποικίλα τῆ ὄψει*), ut saepissime fit ²⁾. Incertissimum fragmentum Simonidis Amorg. 32B. ex ipsa glossa Hesychiana effectum satius est missum facere. Hoc autem sine ulla controuersia in promptu est, licet obscurus et corruptus sit Hesychius, Sophronem et Rhinthonem dixisse *κάρκαροι* uel *κάρκαρα* carceris significatione Graecis prorsus ignota. Repetitum sonum α praebent etiam

1) Perperam Salmasius ad script. hist. Aug. p. 291 c: 'a Siculis et illis Graecis, qui Italiam incoluerunt, nomen et usum calcei uidentur esse mutuati Romani ueteres'.

2) *κτύπον δέδορα* Aeschyl. Sept. u. 101, ubi scholiasta: *μετήγαγε τὰς αἰσθήσεις πρὸς τὸ ἐναργέστερον.* Hom. *ἔπα λειριόεσαν.* Soph. *τῆλω πὸν ἰωάν.* Id. *διάσημα γὰρ Θροοί.* Dante: 'venni in un luogo d'ogni luce muto'. Goethe: 'der töne süszes licht' (!).

Diodorus Sic. exc. 31 p. 515 (κάρκαρος) et Plutarchi (Aem. Paul. c. 37) optimi libri (κάρκαρε). Cf. Got.: *karkara*.

Κορώνα etc. Cf. p. 298.

1. Κυβιτόν· ὁ ἀγκών.

2. κυβιτιζώ· τοῖς ἀγκῶσι πλήττω, a quo diuersum est: κυβητιζώ· ἐπὶ κεφαλὴν ῥίψω (cf. κυβιστάω, κυβιστήρ, κυβησίνδα, quibus subest aliquod uocabulum *κύβη, capitis significatione). Adde:

3. κύβωλα· ἀγκῶνα [ἢ ὀσφύς], ἢ μεγάλα ὀστᾶ, καὶ ὠλέκρανα. Cf. cubitus.

Pollux II § 141: δοκεῖ δὲ εἶναι Λωρικὸν τοῦνομα τῶν ἐν Σικελίᾳ Λωριέων. ὅθεν Ἐπίχαρμος καὶ τὸ παίειν τῷ ἀγκῶνι κυβιτιζεῖν λέγει. Quod uero idem Hippocratis quoque eo sensu uisse uocabulum docet, noli cum Ahrente II p. 393 idcirco Italicis fontibus prolapsam esse cubiti significationem negare. Nam saepius iam occurrebat quaedam dialecti Siculae Iadis similitudo atque affinitas. Cf. p. 272, 307 et paulo infra. Ceterum adsentitur Polluci Dioscoridis testimonium, qui κυβιτόν τὸν κόνδυλον τοῦ βραχίονος ὠνομάσθαι dicit in Galeni explic. uocum Hippocr. u. κυβιτόν. Bene perspexit rei rationem auctor Etym. M. p. 543, 7: Ῥωμαῖοι τὸν ἀγκῶνα κύβιτον (κύμητον codd.) λέγουσι.

1. λίτρα· ὀβολός. οἱ δὲ νόμισμα παρὰ Σικελίοις, οἱ δὲ ἐπὶ σταθμῶν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ β̄ λίβρα.

2. τάλαντον· λίτραι ἑκατὸν εἴκοσι πέντε κατὰ τὸν μέγαν Ἐπιράνιον.

3. τάλαντον· σταθμός, ζυγός. ὀκτὴ λιτρῶν 100 ἢ 125 ἢ 165 ἢ 400 ἢ 1152.

4. λιτροσκόπος· ἀργυραμοιβός, ἀπὸ τοῦ Σικελικοῦ νομίσματος, ὃ καλεῖται λίτρα. libra.

Haec non omnia eiusdem originis auctoritatisque esse nemo non uidet. Tamen hic statim sub uno conspectu posui. Cf. Epich. fr. 5. 6. Sophr. fr. 26. 60 Ahr. Phot. u. λίτρα.

Italicam litrae originem cum Boeckhio agnoscunt Ahrens II p. 391, Arens l. l. p. 47. In explicanda ipsa forma inde proficiscendum puto, quod in dialecto Sicula reperiuntur quaedam

psiloseos uestigia. Ἰδίως λέγουσιν οἱ Σικελοὶ τὴν χύτραν κύτραν, τὸν χιτῶνα κιτῶνα, Gregor. Cor. p. 341. Tarentinis quoque in usu erat ἀμπί (ἀμπίθυρον [ἀμπίουρον cod.]· πυλών, Hesychius). Τυγατρός ex titulo Rhegino CIG III no. 5767 attulit Dittenberger Herm. VI p. 307 not. 3, idem ἐντάδε. Itaque λίτρα puto esse pro *λίθρα. Accommodabant enim Siceliotae aduentitium sibi uocabulum ita, ut pro suffixo Latino *-bra* suum mallent loqui, quod illi responderet, *-θρα* (Curtius⁵ p. 501).

De argumento uero glossarum post curas Bentleyi op. philol. p. 393 sq., Burmanni (d'Orville, Sicula II), Boeckhii (metrol. unters. p. 292 sq.) satis inter omnes conuenit (Hultsch metrol. p. 290). — Itaque obolum dicit Hesychius litram, quia libram aeneam obolo argenteo Aeginetico soluere solebant. Deinde ut libra et pro pecunia et pro pondere est, ita λίτρα quoque dicebatur ἐπὶ σταθμῶν, quem usum Epicharmo maxime et Sophroni uindicat Photius. De eis, qui in gl. 2 et 3 afferuntur numeri litrarum, quibus constat talentum, uide Boeckhium l. l. p. 294. 297.

λίτροσκόπους denique Sophocli tribuit Photius (fr. 957 N.).

Λουταρίζημα· ὁ τινες ὄλισβον (Voss., ὄλισθον cod.). Schmidt composuit Lat. *aluta*, sed iniuria. Nam medelam corruptae glossae suppeditat Eustath. ad Od. p. 1921 sq., ubi Aristophanis Byzantini doctrina instructus de scortorum nominibus inter alia profert haec: εἰ δὲ καὶ λούπα ἢ αὐτή, ὅπερ ἐστὶν Ἰταλικῶς λύκαινα διὰ τὸ ἀρπακτικόν, deinde: λύκαινα ἢ παρὰ Ἰταλιώταις λούπα, ὃ δὲ ὄνομα μετῆχται ἀστείως εἰς ἑταιρίδων προσηγορίαν (cf. Plut. Rom. c. 4: λούπας γὰρ ἐκάλουν οἱ Λατίνοι τῶν τε θηρίων τὰς λυκαῖνας καὶ τῶν γυναικῶν τὰς ἑταιρούσας). Addatur igitur lexicis λούπα, Italicæ comoediae aperte proprium uocabulum. Vide Nauckium Arist. Byz. p. 168 not. 10.

De λούπα uel eius deminutiua forma λονπάριον descendebat λουπαρίζειν. Hinc λονπάρισμα· ὄλισβος, pro inepto λουταρίζημα Hesychio restituas, ordine quantumuis inuito.

Μῶμαρ. momar. Vide p. 275.

A comica dictione non aliena uidetur glossa:

* *Νάρρα*· *συνίμι*,

quacum composuit, ut iam uidimus, Buecheler Lat. *parus*, cui tamen praeiit hac in re Lobeck rhem. p. 132, qui idem cum Guyeto seriem secutus litterarum restituit *νάρω*. *νάρειν* (*κίειν*, *κρύπτειν*, *ζητεῖν* etc.) et *ινάρει* (*μαστεύει*), tamquam corruptum ex *γνάρει*, num in eundem censum uocanda fuerint uiro docto, ualde dubito.

Ὀροῦα· *χορδή*. καὶ *σύστρεμμα* (Mein., *σύντριμμα* cod.)
πολιτικόν, εἰς ὃ Ἐπιχάρμου *δραῖμα*.

ὀροῦα· *χορδὴ ἐφθῆ*.

Non inutile erit adiungere Osc. uio *urruū* (uia curua), Lat. *uruat*, quod Ennio erat i. q. 'circumdat' (Fest. p. 375). Sunt igitur *χορδαί* (intestina) dictae uruae uel curuae, quippe quae tortuosis et multiplicibus ambagibus aluum expleant.

ὀροῦα uocabulum de factione ciuili dictum ne mireris, cf. Aristoph. equ. 214: *τάραττε καὶ χόρδεν' ὁμοῦ τὰ πράγματα*. Nos quoque: *kreis*, *zirkel* (club).

Παλακίνος· *πολεμιστήριος*.

Lobeck proll. p. 210 not. ad Byz. *παλλ(λ)ικάρια* relegant glossam, quod significare dicunt 'milites', sed significat potius teste Du Cangio '*calones*', 'serui', 'pueri'. Dicitur e. g. *οἱ στρατιῶται μετὰ τῶν παλληκαρίων*.

Cum autem legamus Etym. Gud. p. 450, 18: *παλλακίνος παρὰ τῷ Σώφρονι*. τὸ ὄνομα δηλοῖ δὲ τὸν πάλληκα ἢ τῆς παλλακῆς *νίον*, nescio cur non Siculis possit deberi tota haec significationum series: *οἰκότριψ*, uerna, puer, seruus, calo, qui *πολεμιστήριος* optime dicitur. Est enim addictus *πολεμισταῖς* uel militibus.

Facile deinde, ineunte fere media quae uocatur aetate, potuisse uocabulum a Magna Graecia ad Byzantinos deuenire nemo negabit.

Πατάνα (Ahrens, *πάτανα* Schm.)· *τρήβλια*.

πατάνια· τὰ ἐκπέταλα *λοπάδια* καὶ τὰ ἐκπέταλα καὶ *φιαλοειδῆ ποτῆρια*, ἃ *πέδαχνα* καλοῦσι. τινὲς δὲ διὰ τοῦ β̄ *βατάνια* λέγουσιν.

βατάνια· τὰ *λοπάδια*. ἢ δὲ *λέξις* *Σικελικῆ*. Cf. *patina*.

Pollux X § 107 allatis testimoniis Sophronis, Eubuli, Antiphanis, Alexidis pergit: ἐν δὲ ταῖς Ἰεπάρχου Παννησίῳ εὐρεῖσθαι φασὶ κατὰ τὴν τῶν ἰδιωτῶν συνήθειαν εἰρημένον βατάνιον (cf. supra p. 309)¹. οἷς μέντοι τὰς κριθὰς φερόντες μετέβαλλον ἢ καὶ τοὺς κνάμους, πατάλλια ταῦτα ἐκαλεῖτο. Cf. *patella*, *πατέλλιον* apud eundem Pollucem VI § 90, qui ut suae aetatis affert formam. Inde Photius: οἱ δὲ πολλοὶ διαστρέφουσιν ὡς Ῥωμαϊκὸν τὸ ὄνομα. Sed perperam dicit διαστρέφουσιν: nam Italica est uox, non Graeca. Recte enim Ahrens II p. 394, qui simul obseruauit ita tantum usurpauit uocem a poetis comicis, ut Sicula origo et rei et uocabuli eluceat: 'apud Latinos eadem stirps latius regnat, ut in patera'. Ahrentem secutus est Weise l. l. p. 62 sq., a quo non debet secedere Saalfeld, tensauri p. 832 sq., cuius tamen utilis est collectio iudiciorum a uiris doctis de patinae origine factorum.

Πολλὰ χερὸν· καλόν.

Buechelerum comparare *pulchrum*, *polcrum* iam dixi. Frustra temptauerunt *πολύχροον* (Alberti) uel (ἀ)παλόχρο(ο)ν (Schmidt, Philol. XVIII p. 713). Ad dialectum aliquam Italicam, non ad ipsum Latinum *pulcher*, spectare glossam docet anaptycticum α. 'pulcher' enim scribitur a Graecis Πόλχερ (54 a. Chr. Dittenberger Herm. VI p. 283), paulo post Πούλχερ (Strabo XIV p. 684).

Placet mihi glossa in comicarum numero collocata. Unde tamen si quis certo argumento expellat, non aduersabor.

Πόλτος· τὸ πνανεψίων ἔψημα. puls.

Quamquam est Alemani (Ath. XIV p. 648 b) placenta genus, tamen cum antiquorum auctorum nemo praeter illum uideatur nouisse, Latinam uero uocis *puls* originem collatis *pal-*ea**, *pol-*enta**, *pol-*len**, *pul-*uis** etc. (Vaniček Et. Wb. p. 1183) optimo iure defendat Saalfeld tensauri p. 956, cumque Epicharmus quoque fr. 11, ut Siculum nimirum, πόλτον commemoret, nihil opinor obstat, quin Italico fonte oriundum per Siciliam censeamus ad Lacedaemonios migrauisse uocabulum. Reuiscit deinde apud posterioris aetatis medicos latiusque patet in infima

1) *βατάνη*. Matro parodus apud Ath. IV p. 136 d.

Graecitate (Du Cange u. *πολτάρια*). Inde est in explicatione glossae *γαλαξία* . . . ἔστι δὲ πόλτος κριθίνος ἐν γάλακτι.

*καταπεπολωμένα· καταπεπινακωμένα (sic Mus.), glossa est sacra, quae ad Ios. c. IX, 11 relegatur, ubi tamen nunc recepta est lectio: τὰ σανδάλια αὐτῶν παλαιὰ καὶ καταπεπελματωμένα.

Πόρτακος· ὤμος.

Cum a πόρταξ, πορτάκιον (ἄρρηγ βοῦς. δάμαλις. μύσχος) glossam secludat significatio, haud male Schmidt (comparatis formis φύλαξ et φύλακος) uerum hic tamquam geronem intellegi uult (cf. βάσταξ· τράχηλος Boeot.) Siculamque uel Tarentinam glossam agnoscit, quae alludat ad Lat. *portare*. Quod si uerum uidit, a comicis glossam non abiudicaueris.

Ῥογοί· ὄρια σιτικά (ὄροι σιτικοί cod., σιροί Mein.), σιτοβολῶνες. rogi.

Retrahendum fortasse huc est Epicharmi nomen ex glossa, quae antecedit: ῥογκιῆν· ῥέγκειν. Ἐπιχάρμος. Nam huius utitur testimonio Pollux IX § 45: (σιτοβολία) δὲ ῥογοὺς Σικελιώται ὠνόμαζον, καὶ ἔστι τοῦνομα ἐν Ἐπιχάρμου Βουσίριδι. Adendum est ex tabb. Heracl. I l. 102: ἀπάξοντι ἐς τὸν δαμόσιον ῥογόν. Diuersam Latini uocabuli significationem explanare conatur Jordan krit. beitr. p. 84.

Ceterum hic statim addam, ὄρια uocem, quam explicat ipse Hesychius (III p. 215):

*ὄρια· τὰ νεώρια. ἔνιοι ἀποθήκας. καὶ Ῥωμαῖοι ὄρεα καλοῦσιν (horrea),

ut bene Graecam nec Latinam addi debere lexicis. Discernitur distincte Latina forma ὄρεα, pro qua alicubi in glossariis inuenitur ὄρρεϊον uel ὄρειϊον. Descendit autem ὄριον de *For* (ὄραω), i. q. nostrum 'wahren' (cf. *ge-wahrsam, bewahren*) et sunt ὄρια, si ita dicere licet, 'seruacula': si nauium, νεώρια, si frumenti, σιτοβολῶνες uel ἀποθήκαι.

Σκύτα· τὸν τράχηλον. Σικελί. scutula.

Collata gl. σκύτη· κεφαλή et τὰν σκύταν apud Erotianum p. 117 subesse uidetur Hesychianae glossae femininum aliquod, non neutrum.

Sophroni solent tribuere fragmentum ἢ παύσει βάκτρον καλίνην σκύταλα (ὅ ἐστι τοὺς τραχήλους) Φρῦξ ἀνήρ, quod laudat Didymus schol. Aristoph. au. u. 1283. Medicis significat uocabulum non scutulam, sed caput. Σκύταν καλεῖ τὴν κεφαλὴν πολλὰκις Ἰπποκράτης Psellus, Tittmann Zon. p. CXVIII. Habemus igitur uocis per se bene Graecae significationem, ut ita dicam, Italicam. Vide Celsum de med. VIII, 1: 'rursus a ceruice duo lata ossa utrimque ad scapulas tendunt: nostri scutula operta, ὠμοπλάτας Graeci nominant'. Vide praeterea Bergkium ad Archil. fr. 122.

1. Τετραῖντα· τετράγωνόν τι σχῆμα (cf. τετραντίας). δηλοῖ δὲ καὶ τοὺς τέσσαρας χαλκοῦς.

Adiungo statim:

2. τριᾶντος πόρνη· λαμβάνουσα τριᾶντα, ὅ ἐστι λεπτὰ εἴκοσι.

Inest in utraque glossa Lat. *as*, quem nouerunt etiam Osci, quorum est *dias(i)ls* (Meyer et Schuchardt in Groeberi zeitschr. VI p. 611).

τετραῖς ($\frac{1}{12}$ λίτρας) trienti ($\frac{1}{3}$ librae) aequatur, τριᾶς ($\frac{3}{12}$ λίτρας) quadrantī ($\frac{1}{4}$ librae, i. q. teruncius). Cf. Hultschii metrol. p. 290 ¹⁾.

In gl. 2 εἴκοσι paulo neglegentius positum esse pro numero XXI iure censet Boeckh, metrol. untersuchungen p. 293.

Comicis glossis adiunxi ob Epicharmi fr. 6, ubi legitur ἐξᾶς (*sextans*). Adde Hesych. ἐξᾶς· εἶδος . . . ²⁾ παρὰ Συρακουσίοις. Idem quod alio loco praebet: τριλογδον· μέτρον τι παρὰ Ταραντίνοις, corruptum censeo. Latet τριόγκιον (*teruncium*). Cf. πεντόγκιον Epich. fr. 5. 6 (Ahrens II p. 392).

Postremo appendicis loco apponam quaedam prorsus dubia atque incerta:

Μοιτοὶ ἄντιμοι· παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις μοι τὸν οἰνόχαριν.

1) τριᾶντος πόρνη inde est 'quadrantaria', Clodiae illud notum epitheton, sumptum a Caelio ex comico ut uidetur sermone. cf. diobolaria.

2) εἶδος νομίσματος.

Varro l. l. V § 179: 'si datum quod reddatur, *mutuum*, quod Siculi *μοῖτον*: itaque scribit Sophro: *μοῖτον* † *ἀνθύμιω*. (Pro ϑ [th] est χ [ch] in Gb.)

Et Hesychius et Varro corruptelam passi sunt, quam emendare saepe temptauerunt uiri docti. Vide Muellerum ad Varronis locum, eundem, 'Etrusker' I² p. 4, Ahrentem ad Sophr. fr. 104. Ineptit Saalfeld 'Italograeca' p. 13. — Iam quidni alteram glossae partem sic intellegamus: *παροιμία Σικελοῖς*:

ἡ γὰρ χάρις μοι τῶν μοιτῶν χάριν,

ita fere interpretandum: Gratus mihi animus est rerum mutuarum causa uel gratia, i. e. gratus sum gratitudinis mutuae gratia, quam exspecto. Videtur autem dictum Sophronis fuisse, quod abiit in proverbium: quare metricam rationem accuratius perpendere noli (uide Muellere Dor. II p. 361). Ipsam uero glossam, qua explicari puto illud prouerbum, coniuncta Hesychii et Varronis auctoritate legendam censeo ita fere: *μοιτῶν ἀνθύμιω (ουργομένων)*. Omnino Varro uereor ne nihil scripserit nisi: '*mutuum*, quod Siculi *μοῖτον*, itaque scribit Sophro'. Quod sequitur, doctum interpretamentum puto ex eodem fonte sumptum, unde manauerunt Hesychiana.

Quod denique glossam: *τέλλιν' ὁ δείνα. Ταραντινοί* explicare conati sunt in comparationem uocato Lat. *talīs*, significauisse satis habeo. Res enim prorsus incerta uidetur.